

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

4|2019

Představili jsme knížku Má rusínská vyšivanka | Za Rudolfem Štursou | Konference, semináře, setkání | Valerij Padjak o rusínském problému na Zakarpatí | Náš člověk v Užhorodě, aneb setkání s Ivanem Latkem | Užhorodský pedagog Jozef Trochta | Rusíni v komunistickém Československu | Rodnyj kraj: Alexij Ilkovič

Kolik je Rusínů?

V poslední době jsme se mohli při několika příležitostech doslechnout nebo dočíst o rusínských „ostrůvcích“ v českých zemích. Například v podnětném příspěvku historičky paní doktorky Markéty Lhotové, který přednesla v průběhu Kulatého stolu uspořádaném Akademií národnostních menšin ve spolupráci s naší Společností počátkem prosince 2019. (O této akci se zmiňujeme na jiném místě.) Před časem prováděla na Tachovsku a Chebsku výzkum národností žijících v tomto regionu. Během poválečného osídlování tam přišlo vedle Čechů a Slováků také několik skupin Rusínů z Podkarpatské Rusi a východního Slovenska, někteří přesídlili i z Rumunska.

Obdobné skupiny lze nalézt i na severní Moravě, např. na Bruntálsku, v Miloticích či v Jelení, obci nyní už zaniklé, lépe řečeno sloučené s jinou. Také zde před několika lety prováděli výzkum historici, konkrétně pracovníci muzea v Opavě. (Možná si někteří naši čtenáři na to vzpomenu, na jejich výzkumu jsme se tenkrát trochu podíleli několika informacemi.) „Před sedmdesáti lety Rusíni osídlili Mirotice,“ psal o tom regionální tisk Bruntálska. Vesmět to byli lidé řeckokatolického vyznání, kteří si z původní vlasti s sebou přinesli nejen víru, ale také lidové zvyky, obřady a rituály. Mnozí je zachovávají dodnes, jak jsme se dozvěděli z korespondence s některými z nich. Další rusínská skupina žije v Chomutově, kde už třicet let působí rusínský folklorní soubor Skejušan. Rusíni jsou samozřejmě i v Praze, pár jich hraje a zpívá například v souboru Kantar.

Napadá mě, že by bylo dobré aspoň přibližně spočítat, zjistit, kolik lidí v Česku má rusínské kořeny. A najít pro to efektivní, věrohodnou metodu. Ostatně, ani v mezinárodním měřítku se přesně neví, kolik je vlastně lidí rusínského původu v Evropě a záměří. S výjimkou Slovenska, tam to pečlivě evidují.

Tu a tam na nás vykoukne o informace, že babička toho a toho známého, děda té a té paní jsou původem Rusíni; o některých osobnostech se to často dozvíme náhodou. Tak jsme díky knížce Bány Zavadilové objevili její rusínskou babičku, nebo písničkářka Jana Šteflíčková prozradila rusínské předky. Údajně rusínského původu je guvernér Státní banky... V naší poště se často objeví prosba o radu, jak zjistit něco bližšího o rusínských kořenech pisatele. Ale jsou to roztroušené a kusé střípky informací. Určitě by stály za bližší „ohledání“. Aby věta, kterou si dali jako trvalé heslo na Facebook Rusíni na Slovensku – „Kolik nás ve skutečnosti je?“ nezůstala jen otázkou.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Foto archiv Barbory Zavadilové

Autorka Rusínské vyšivanky v rusínském vyšívání. Bára v popředí upravo.

Podvečer s Bárou

Chystali jsme se představit nejmladšího autora, jehož text naše Společnost vydala, také proto jsme se na 20. listopad snažili připravit pohodový a veselý program. Aby odpovídal duchu knihy Bány Zavadilové Má rusínská vyšivanka.

Společenský sál Domu národnostních menšin se naplnil do posledního sedadla, přišli naši členové, přátelé, autorčina početná rodina a v hojném počtu mladá generace, naši i Bářini kamarádi; doufáme, že po tomhle příjemném podvečeru se někteří stanou i našimi příznivci. Mezi návštěvníky jsme viděli i filmového režiséra Zdeňka Tyce (mj. Smradi, Jako nikdy, Vojtěch řečený sirotek), který, jak se proslýchlo, připravuje film o Podkarpatské Rusi.

Protagonistka Bára se dostavila v rusínské haleně, *soročce*, kterou si přivezla z Podkarpatska.

Ještě před začátkem navodila atmosféru stylová hudba linoucí se z reproduktorů, samozřejmě vybraná s ohledem na téma podvečera.

Ale „naživo“ zahájila program až vokálně instrumentální skupina Kantar, která zahrála a zazpívala několik rusínských

písniček. Předvedli dobře nacvičenou, pěknou a temperamentní produkci. Zaslouží velkou pochvalu nejen za výkon na pódiu, ale také za to, že v přílehlé kavárně dlouho hráli i po skončení programu. Pak jsme představili autorku a knihu. V rozhovoru, který s Barborou Zavadilovou vedl moderátor Tomáš Pilát, vyprávěla o tom, jaké dojmy si přivezla z vlasti své babičky – vlastně hlavní inspirátorky jejího knižního debutu. Líčila setkání s příbuznými, s místními lidmi, hovořila o zážitcích, které hned tak nezapomene, i kdyby nebyly zveřejněny v textu její literární reportáže. Pověděla, jak vznikala kniha, co bylo pro ni snadné a co obtížnější, když ji psala. Moderátor pozval na pár slov také Bářiny rodiče, a oslovil i její babičku, rusínskou rodačku, jejíž vzpomínkové vyprávění je páteří Rusínské vyšivanky.

Součástí programu bylo také autorské čtení, Barbora vybrala několik kratičkových ukázek, jež dobře charakterizují obsah i díkci knížky. Publikum živě reagovalo na vtipné pasáže. Zvlášť hřejivě zapůsobila i skutečnost, že u toho všeho byla a radovala se i babička Olga.

Pokračování na straně 3

Za Rudolfem Štursou

„Chci čtenářům ukázat krásu Podkarpatské Rusi a prostřednictvím fotografií přiblížit zajímavé i dramatické momenty, které tu probíhaly. Fotografie jsem pečlivě připravoval, při výběru se mi potvrdilo, že jsem fotografoval opravdu spontánně, čímž vzniklo hodně zajímavých záběrů. Žádné naaranžované snímky. Vždycky jsem vyhledával zajímavé události, třeba křtiny dítěte v kostele, pohřby, lidové zvyky, každodenní život specifický pro tuhle oblast. A nejraději jsem byl ve společnosti těch starších, ke kterým mám blíž, se kterými můžu porozprávět a zavzpomínat na staré časy...“

S letošním podzimem odešel do fotografického nebe Rudolf Štursa. Zemřel 16. října 2019 v pozeňnaném věku 92 let. Zůstalo po něm úctyhodné fotografické dílo. Významnou část jeho tvorby jsme představili v obrazové publikaci *Země zaslíbená - Fotografie z Podkarpatské Rusi*. (Úvodní odstavec citujeme z rozhovoru, který nám pro knihu poskytl.) Nad přípravou knihy a výběrem snímků jsme se s Rudolfem Štursou scházeli v jeho brněnském bytě, a byly to příjemné hodiny. Povídali jsme si o jeho životě, o práci fotografa, o dětských amatérských začátcích, o přátelství s Jaromírem Tomečkem a dalších zážitcích. A samozřejmě o Podkarpatské Rusi. Znali jsme se léta, patřil k prvním členům Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, účastnil se našich akcí, zájezdů, světových rusínských kongresů. Vystoupali jsme spolu na ne jeden kopeček. Byl báječný společník, pěkně se s ním povídalo, dobře vzpomínalo. Takového si ho budeme pamatovat.

Rudolf Štursa se narodil 24. července 1927 ve Volovém (dnes Mižhirja) na bývalé Podkarpatské Rusi. Nevelké, nicméně okresní město má teď asi necelých 10 tisíc obyvatel. Leží ve střední části země, protéká jím řeka Rika. Panorama svého rodného městečka i údolí Riky Štursa rád a často fotografoval. Rodina se na Podkarpatsko přestěhovala také na radu a pozvání příbuzných, kteří tu působili už dříve. V Koločavě poznal otec budoucího fotografa svou budoucí ženu Annu, tamní rodačku.

V polovině třicátých let přestavěl Štursa starší budovu bývalé četnické stanice, na hotel, kde se kromě restauračního provozu konaly i různé společenské akce, divadelní představení apod. Napjatá doba konce 30. let však vyvrcholila rozpadem Československa a Štursovi museli z Podkarpatska odjet.

Synek hoteliéra Rudolf Štursa ml. začal fotografovat už na Podkarpatsku. Zachycoval lidi a události kolem sebe, rodiče, přátele, učil se

Foto Tomáš Pilát

Rudolf Štursa s fotografií Jaromíra Tomečka, který byl jeho dlouholetým přítelem.

perspektivě. Když v Brně studoval na obchodní akademii, stal se členem fotokroužku a dál se v oboru vzdělával.

Léta působil jako fotograf na brněnském výstavišti. Založil tam fotografické oddělení, svými snímky dokumentoval brněnské veletrhy i další projekty podniku, vytvářel fotoreportáže i technické fotografie. Vyjížděl i do zahraničí a vozil odtud kvalitní snímky, které vzbudily pozornost odborné veřejnosti i širšího publika. Získával uznání doma i v zahraničí (např. hlavní cenu na mezinárodní výstavě v Maďarsku) a stal se členem svazu výtvarných umělců.

Pokud to úřady (zejména sovětské) umožňovaly, navštěvoval Podkarpatskou Rus, později zejména v devadesátých letech. Jednu z cest podnikl se spisovatelem Jaromírem Tomečkem, s nímž ho poutalo dlouholeté přátelství. Vedle ostatní bohatých fotografických aktivit vybudoval Rudolf Štursa kolekci snímků ze svého rodného kraje, které jsou významnou součástí jeho tvorby.

Stále putují po českých zemích i na Slovensko (nedávno byly např. vystaveny v prešovském kulturním centru Viola).

Rudolf Štursa zůstává v našem povědomí i ve svých skvělých vysoce oceňovaných snímcích jako znamenitý fotograf a dobrý přítel.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Kulatý stůl o Rusínech

Důstojným závěrem aktivit letošního roku k 100. výročí připojení Podkarpatské Rusi k Československu byl kulatý stůl, který uspořádala Akademie národnostních menšin ve spolupráci se SPPR. Pod názvem **Podkarpatská Rus a Rusíni v Československu a českých zemích** se uskutečnil 4. prosince 2019 v Domě národnostních menšin v Praze. Se svými příspěvky tu vystoupilo deset historiků, k jejichž referátům se pak diskutovalo. Jednání bylo rozděleno do tří panelů podle časových úseků: Podkarpatská Rus v rámci Československa 1919–1939, Rusíni v meziválečném Československu a Rusíni v českých zemích po roce 1989.

Peter Švorc se věnoval začlenění Podkarpatské Rusi do Československa a problémům, které v té souvislosti vznikly v rusínsko-slovenských vztazích. **Ivan Pop** nazval svůj příspěvek o vztahu české veřejnosti a Podkarpatska „Podkarpatská Rus jako velká neznáma pro českou veřejnost“ (za přítomného autora, který nemohl přijet ze zdravotních důvodů, byl jeho text přečten.) **Jindřich Marek** pohovořil o bojích československých jednotek na Podkarpatské Rusi

Akademie národnostních menšin
peřeade kulury stůl ke 100. výročí připojení
Podkarpatské Rusi k Československu
na téma

PODKARPATSKÁ RUS A RUSÍNI V ČESKOSLOVENSKU A ČESKÝCH ZEMÍCH

4. prosince 2019 od 13 do 18 hodin
Dům národnostních menšin
(Praha 2, Vocelova 602/3)

Ve spolupráci s organizacemi:
Společnost přátel Podkarpatské Rusi,
Dokumentační a muzejní úřadovna slovenských menšin v ČR
Vzdělávací úřadovna
Shromáždění německých spolků v České republice
Rusínské tradice
Sdružení Ukrajinců a příznivců Ukrajiny

v březnu 1939. **David Hubený** informoval o archivních fondech v Národním archivu k Podkarpatské Rusi a jednotlivým Rusínům

v České republice. Příspěvek **Vladimíra Kušeka** se věnoval rusínskému folkloru a etnografii **Helena Nosková** pohovořila o zvlášť zajímavém tématu: „Rusíni a etnografie ve službách politických zájmů“. Příspěvek **Markéty Lhotové** se zabýval výzkumem Rusínů na Tachovsku a Chebsku, kteří se tam usadili po druhé světové válce. **Zdenka Citriaková** se věnovala jazykové otázce Rusínů na Slovensku, hovořila o kodifikaci spisovné rusínštiny a aplikaci jazykových práv Rusínů po roce 1989. **Agáta Pilátová** se zaměřila na obrození rusínské národnosti v českých zemích v letech 1989–2019 a stručně nastínila i třicetiletou historii Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. Závěrečný příspěvek **Andreje Sulitky** zaměřil pozornost zejména na vývoj legislativy ve vztahu k rusínské národnostní menšině. Svě téma nazval „Rusíni ve skladbě národnostních menšin České republiky po roce 1989.“

Kulatý stůl, který moderovali Helena Nosková a Andrej Sulitka, přinesl řadu podnětných myšlenek, názorů a informací.

ap

Podvečer s Bárou

Dokončení ze strany 1

A pak už se křtilo, na obálku knížky se dostalo pár kapek vína (opravdu jen trochu). Pódium se málem prohnulo pod tíhnu mnoha kmo-trů; autorka tak chtěla poděkovat všem, kdo se na knížce nějak podíleli, rodinou počínaje a ilustrátorkou konče. Mladá výtvarnice Da-

niela Herodesová doprovodila text vtipnými kresbami. Mimochodem, také ilustrátorka má prý rusínskou babičku.

Stejně jako písničkářka Jana Šteflíčková, která celý program uzavřela několika zvláště laděnými krásnými písněmi z vlastní autor-ské dílny. Než se chopila kytary, vyprávěla o svých rodinných kořenech i o dojmech z návštěv rusínských regionů (pochází z vý-

chodního Slovenska). A skvěle zazpívala a do-provodila se na kytaru i na ukulele.

Potom stála dlouhá fronta na podpis právě zakoupených knížek a Bářini rodiče pozvali účastníky setkání do kavárny na pohoštění. Pojali je stylově – přichystali podkarpatská jídla i zákusky. Nechybělo ani dobré víno.

Příjemný závěr. Jako ostatně celý podvečer.

ap

Jak vznikala rusínská vyšívanka

Z prezentace knihy: autorka podepisuje

Foto Jitka Barešová

Na Podkarpatskou Rus odjízďela se dvěma cíli. Najít rodinu a napsat knihu. Nebo ji alespoň začít psát. Obojí si už může Barbora Zavadiťová „odškrtnout“ jako splněné. Příbuzné vypátrala a současně se začal rodit text publikace Má rusínská vyšívanka.

Mladá autorka, částečně Rusínka, v ní kombinuje vzpomínání své babičky s líčením vlastních zážitků z putování po Podkarpatské Rusi, jež trvalo čtvrt roku. Během něho učila češtinu, vedla děti na letním táboře, sbírala ostružiny a malovala turistické značky. A současně hledala příbuzné, které nikdy předtím neviděla. S podkarpatoruským prostředím přirozeně splynula. Vlastně úplně samovolně.

Vznikla nejen reportáž, ale i cestopis a portrét Podkarpatské Rusi

Autorka v knize uplatnila své pozorovací schopnosti i nesporný literárně-žurnalistický talent. I když, jak říká, původní představy o literární formě knihy byly trochu jiné. „Myslela jsem si, že zpracuju vzpomínky svojí babičky do nějakého prozaického formátu a vytvořím rodinné drama odehrávající se na Podkarpatsku v době druhé světové války a těsně po ní. Na místě mi ale došlo, že mě zajímá i příběh současnosti, jak tam lidé žijí dnes, jaké mají starosti a problémy. Myslím, že podobně, jako za doby babiččina krušného dětství. Člověk se tu musí ohánět, aby se uživil, a rodiny jsou kvůli pracovní migraci často rozdělené. Jako dřív,“ říká k tomu.

Psát jen o minulosti proto přišlo Barboře škoda. Vznikla tak svižná reportáž z putování, tak trochu cestopis a výstižný portrét současné Podkarpatské Rusi protkaný vzpomínkami Bářiny babičky. Přílehlavé jsou i báječné ilustrace výtvarnice Daniely Herodesové.

Kraj s magickým kouzlem, přívětivý i hrdý

Knihy je plná postřehů, které empaticky přibližují kraj nádherné přírody i holého boje o přežití, kraj s magickým kouzlem, přívětivý i hrdý. Taková je Podkarpatská Rus a takoví jsou Rusíni. Barbora se tu hned cítila jako doma.

„To, jak mě tam všichni přijali, bylo až neuvěřitelné. Netykalo se to přitom jenom rodiny, ale opravdu všech lidí. Jejich blízkost mě pozitivně poznamenala,“ říká Barbora.

Celkově bere svoji cestu na Podkarpatskou Rus jako velké poznání a taky návrat ke kořenům. „Rusínství jako takové ve mně od malička moc nebylo, babička to takhle příliš neprezentovala, ale Rusíni mě zajímali a jejich národnostní vědomí taky. Je pravda, že řada tamních lidí se s národností moc neidentifikuje. Mají jakýsi ostych, mezi minulostí a jejich kulturním já je propast. Ale rusínština tam pořád žije,“ upozorňuje Barbora Zavadiťová. Jedním dechem pak dodává, jak velké je na Podkarpatské Rusi dodnes povědomí o tom, že kdysi patřila k Československu.

„K naší zemi mají tamní lidé silný vztah. Jednak díky ekonomické situaci, Česko je pro ně zdroj obživy a financí, jednak si s blahobytem spojují i československou prvorepublikovou éru. Stavěly se silnice, mosty, budovy, obytné čtvrti. Na tu dobu vzpomínají v dobrem, možná i proto, že později se tam už nikdy tolik neinvestovalo. Pro ně je to období, kdy bylo na Podkarpatské Rusi dobře,“ vysvětluje Barbora Zavadiťová.

Mimochodem – její babičce, vlastně hybatelce celé věci, se kniha líbila, i když některé

chybějící střípky ze starých vzpomínek si autorka domýšlela. Báře tak spadnul obrovský kámen ze srdce.

TOMÁŠ PILÁT

(Článek byl publikován na webových stránkách ČRo Vltava, kde se také vysílá rozhovor s Barborou Zavadiťovou).

Setkání menšin v muzeu

V nové budově Národního muzea v Praze se 28. listopadu 2019 uskutečnilo již 19. setkání národnostních menšin, již tradičně spojené s konferencí. Letošním tématem odborného setkání byl život národnostních menšin v Československu v letech 1948–1989. Vystoupili tu historici, publicisté, představitelé společenských organizací věnujících se problematice menšin, zástupci organizací národnostních menšin atd. K zvláště zajímavým a podnětným příspěvkům patřilo mj. vystoupení **Ivety Demeterové**, vedoucí romského vysílání Českého rozhlasu „Krátký náhled do osudu Romů v Československu v druhé polovině 20. století“, obsažné pojednání **Alexeje Kelína** „Ruskojazyčná komunita v ČSR, ČSSR, ČSFR a ČR v letech 1948–1989“ či „Rozpad komunistického bloku a sametová revoluce“, jak je pojednal historik **Jan Rychlík**. Za SPPR zazněl příspěvek **A. Pilátové** o perzekuci Rusínů v době komunistické totality (publikujeme jej v tomto čísle).

O migraci maďarskýma očima

Migrace je stále aktuální a ze všech úhlů probírané téma v celé Evropě, také na bývalé Podkarpatské Rusi. Proto jsme vybrali několik pasáží z podnětného článku v maďarském deníku Népszava, který přináší zajímavé informace i názory.

Hranice jsou stejné

Obyvatel Zakarpatské Ukrajiny mohl být v dvacátém století občanem rakousko-uherské monarchie stejně jako Československa, Maďarska, Sovětského svazu či Ukrajiny, aniž by se přitom někde stěhoval. Dnes se sice lidé stěhují, ne však hranice: Staletími poznamenaný zakarpatský Rachov (maďarsky Rahó) a Praha mají přímé dopravní spojení a autobus sem jezdí třikrát denně. Kdo jsou cestující a proč a kam jedou?

Středoevropský kotel

Zakarpatská Ukrajina byla vždy pokládána za tavicí kotlík, v němž se mísí mnoho národností. Má rozlohu 13 000 čtverečních kilometrů a z historického hlediska náleží do dvou maďarských žup: berežské a užské. Rusíni, Huculové, Rumuni, Poláci, Maďaři, Sasové, Židé a Romové tu žili a mísili se mezi sebou odedávna. Ukrajinská populace zaznamenala po vyhlášení nezávislosti země v roce 1991 dramatický pokles a přesná demografická data nejsou k dispozici, neboť poslední sčítání lidu se konalo v roce 2001. Od okamžiku, kdy Ukrajina získala samostatnost, se počet obyvatel snížil z 52 na 48 milionů. Dnes se odhaduje, že zde žije jen 37 milionů osob. Do tohoto počtu není ovšem zahrnuta populace Krymu, který byl anektován Ruskem, stejně jako v podstatě nezávislá Doněcká oblast (Donbas). Počty těch, kteří emigrovali a pracují v zahraničí, nejsou nicméně známy. Oficiální statistiky uvádějí pouze ty, kdo na Zakarpatské Ukrajině již nežijí, což zjevně vede k nesprávným údajům. Demografické odhady hovoří o deseti procentech populace, což při střízlivém odhadu znamená tři miliony lidí, jiné propočty však bez náležitých podkladů zmiňují pět až sedm milionů těch, kdo se vystěhovali.

Mnohem přesnější informace jsou k dispozici o té části obyvatelstva Zakarpatské Ukrajiny, jejímž rodným jazykem je maďarština, a to díky reprezentativnímu výzkumu Maďarské vysoké školy v Berehovu (maďarsky Beregszász) z roku 2017, sponzorovaném Zeměpisným ústavem Maďarské akademie věd a Výzkumným ústavem pro maďarské komunity v zahraničí. Vedle dalších velkých měst, jako je Mukačevo (Munkács) a Užhorod (Ungvár), je Berehovo kulturním, vzdělávacím a komunitním centrem této menšiny. Čas se zde nastavuje stejně jako v Maďarsku, potvrzují to také hodiny na kostelních věžích. Lidé tu říkají: "Naše životy jsou nastaveny na středoevropský čas."

Ti, kdo odejdou, se už nikdy nevrátí

Důsledky hromadné migrace z Ukrajiny jsou dvojí. Peníze vydělané v zahraničí nejprve pomohou uhradit měsíční výdaje rodinám doma. Zbývající prostředky se poté používají hlavně na stavbu vlastního domu a renovace. Poslední rok činil objem peněz poslaných na Ukrajinu neuvěřitelných (16,5 miliardy USD, tedy přes 370 miliard korun). To je více než deset procent ukrajinského HDP (peníze v hotovosti, které přivázejí s sebou mohou v konečném účtu představovat ještě vyšší sumu). Jedná se o významný kapitál, jak to také potvrzují početné prodejny stavebnin lemující hlavní silnice, rozpoznatelné díky nápadným barevným střešním taškám stejně jako obchody prodávající zařízení koupelen a nábytek, umístěné v obchodních střediscích, či firmy nabízející zahradní bazény.

Díky stavebnímu boomu však na druhé straně chybí pracovní síla. Člověk stěží sežene zkušeného řemeslníka a ceny za služby ve stavebnictví dosáhly úrovně v Maďarsku. Materiály jsou nicméně mnohem levnější. Všude je nedostatek zkušených pracovníků a mzdy dělníků v továrnách se rovněž zdvojnásobily či dokonce ztrojnásobily (pouze platy státních zaměstnanců zůstaly někde mezi minimální mzdou 4000 hřiven (3400 Kč) a mzdou průměrnou, která činí dvojnásobek této sumy). Záhledli jsme pracovní nabídku na 10 000 hřiven (8500 Kč) na místo údržbáře ve venkovském hotelu.

Zaměstnavatelé o zaměstnance zoufale bojují. Tibor Bíró (59), majitel hotelu Helikon poblíž Berehova, je úspěšným podnikatelem, který měl dostatek odvahy, aby během krize poskytoval jiným peněžní půjč-

ky za účelem přežití. Dnes nemá příliš na výběr, když hledá personál od svého zařízení se 65 pokoji, které si v létě vyžaduje stočlennou obsluhu. V zimě platí fixní mzdu 300 dolarů a poskytuje zaměstnancům ubytování a stravu zdarma a k tomu přátelské prostředí, protože "ti, kdo odejdou, se už nikdy nevrátí".

Cesta autobusem

mezi Rachovem a Prahou

Pro ty, kdo pracují v zahraničí, nabízejí možnost cestovat specializované firmy. Cesta mikrobusem v rámci kyvadlové dopravy stojí 70 dolarů (1500 Kč), existují však linky s pevnými jízdními řádů za jízdenku v ceně přibližně 50 dolarů (1100 Kč). Nebudte překvapeni, když spatříte dálkové autobusy s označením Ternopol-Verona, Lvov-Rím nebo Vinnicja-Bratislava. Hlavní trasa pro lidi ze Zakarpatské Ukrajiny, kteří cestují do České republiky, vede z Rachova do Prahy. Každý den míří autobusy z autobusového nádraží do tohoto prašného malého města poblíž pramenů Tisy, aby posbíraly z okolních okresů všechny, kdo migrují za prací. V autobuse, vybaveném nejmodernějšími technologiemi, jsou do opěrek hlavy zabudovány obrazovky pro video, cesta ale trvá 24 hodin a jednadvacet cestujících zaplní půlku vozidla. Řidiči jsou nebojácni a ve vysoké rychlosti projíždějí výmoly na silnici podél ostnatého drátu, lemujícího rumunskou hranici. Cestujícími to otrásá, jako by jeli v bryčce, na úzké silnici se však míváme se všemi osobními auty vcelku bez problémů. Později nám nápadně široké, avšak neopravené cesty (postavené za sovětských časů, aby poskytovaly dostatek místa

Foto archiv

Díky stavebnímu boomu však na druhé straně chybí pracovní síla

celým tankovým divizím) ukazují, jaké jsou místní řídicí zvyklosti. Od jedné zdi a jedné strany silnice ke druhé si řidiči vybírají nejlepší cestu bez ohledu na provoz na opačné straně. Řidiči ustavičně mluví do mikrofonů, mají však pro to svůj důvod.

V každém významnějším městě zastavujeme, abychom naložili menší či větší balíky směřující na Slovensko či do České republiky a opětovně zastavujeme v noci ve městech, abychom je zase vyložili. Zastavujeme také v každé větší obci a zažíváme stejné scény, na něž není každý zvyklý. Ženy a plačící dívky se loučí s otci, starší lidé přivázejí mladší a s pláčem vykládají z kufrů aut jejich zavazadla, páry se s těžkostí loučí. Cestující jsou hezky oblečení a mají moderní kufrů, podobně jako v halách mezinárodních letišť, i když tohle je jen otlučená zastávka autobusu. Jejich nálada odpovídá dané situaci a zatímco se věnují mnohahodinovým hovorům přes mobil nebo se pokoušejí usnout, myšlenkami jsou stále doma. Tohle není turistický výlet, kde spolu lidé hovoří a snaží se navzájem seznámit, tohle je totéž co tzv. "černý vlak", který vozí Romy z Nyírségu do Budapešti. Zastávky jsou krátké a řidič naléhavě říká "pět minut", takže si můžete vybrat mezi cigaretou a návštěvou toalety - pro obojí není dost času. Na rozdíl od nepřipraveného reportéra si každý vzal jídlo na cestu z domova. V noci panuje v autobuse tma - lidé spí namísto toho, aby si četli. Ranní příjezd je podobný - cestující se na pražském předměstí rychle rozutečou, aniž by si řekli sbohem a člověk se náhle cítí velmi osamělý.

Z článku Attily Jászberényi, deník Népszava 28. 4. 2019

Valerij Padjak: Rusíni nejsou separatisté, Ukrajina dělá velkou chybu, když je neuznává

Historik Valerij Padjak je novodobým rusínským buditelem. Bojuje za uznání Rusínů ukrajinským státem, organizuje školy, zakládá kolekci rusínské literatury z celého světa, píše, vyučuje, vydává knihy. U něj doma to vypadá jako v Památníku národního písemnictví. Jeho zápal pro rusínskou věc je nakažlivý. Bohužel, oficiální místa na Ukrajině jsou k jeho snažení slepá a hluchá a reagují na ně spíše odmítavě.

Povídáme si s ním v Užhorodě, kde žije, a odkud jezdí přednášet na Prešovskou univerzitu. Na rozdíl od Ukrajiny slovenské úřady s Rusíny žádný problém nemají.

Proč Ukrajina stále neuznala Rusíny jako národnost?

Bojí se. Po roce 1989 to ale udělat měla, a dnes by měla na své východní hranici klid. A měla by klid i s maďarskou menšinou. Podkarpatsko je krajem, kde žije milion dvě stě padesát tisíc obyvatel. Z toho je sedmdesát procent Rusínů! Když Ukrajina onu svébytnost nepřiznává, nabízí se otázka: čím ta země je? Je maďarská? Je ukrajinská? Pokud ukrajinská, měli by tu žít Ukrajinci, ale nežijí, je jich tu asi třináct procent. Maďarů necelých deset procent. Nebo je slovenská? Slováků tu žije asi pět tisíc. Ale Rusínů, jak říkám, tu je sedmdesát procent! Jejich neuznání je velkou chybou Ukrajiny.

Říkáte, že ukrajinská vláda nechce uzнат Rusíny ze strachu. Čeho se bojíte?

Má strach, že pokud Rusíny jako národ uzná, začne tu nějaké separatistické hnutí. A my pořád marně dokola vysvětlujeme, že to tak není. Na Slovensku vláda Rusíny uznává – a „rusínský separatismus“ nikde. Totéž v Česku, Maďarsku, Polsku – nikde žádný separatismus. Rusíni nedělají a nebudou dělat státu žádné problémy. Jenže z ukrajinského hlediska je to problém i proto, že pokud by byli Rusíni uznáni jako národ, dostali by se co do počtu na třetí místo – po Ukrajincích a Rusech.

Část problémů je možná i v samotných Rusínech; mnozí dnes už nevědí, že jsou Rusíni, některé to nezajímá...

Ano, je to problém jak Rusínů samotných, tak ukrajinského státu. Ze strany státu jsme vystaveni diskriminaci. Už čtvrtá generace Rusínů nemůže chodit do rusínských škol. Ti lidé neznají rusínské dějiny, rusínskou etnografii, kulturu naší národnosti. Někteří se za své dějiny, svůj život a jméno stydí, a sami sebe nazývají Ukrajinci, Maďary nebo Slováci.

Co s tím?

Vzdělávat, motivovat, působit na mladé lidi. Vydávat knihy. My je vydáváme – samozřejmě za vlastní peníze. Jako vydavatel jsem

Valerij Padjak

za dvacet let nedostal od ukrajinského státu ani hřivnu. Stát tuhle myšlenku nepodporuje. Takže: pokud rusínský národ nezahyne, je to jen proto, že má sílu.

Co dalšího by se mělo dělat, aby si místní lidé uvědomili, že jsou Rusíni?

Nedávno jsem byl pozván jako host na prezentaci knihy Vlado Kušteka Československý svět v Karpatech, která vyšla ke stému výročí připojení Podkarpatské Rusi k Československu. Na té akci jsem byl velice nemile překvapený. Všichni tam měli spoustu řečí, někdy i hloupých, ale nikdo se nedostal k podstatné věci. Totiž že by se k tomuto významnému výročí měl napsat dopis Parlamentu České republiky. A v něm by mělo být uvedeno, že my se dobře pamatujeme na naše společné dějiny. Víme, že občané dnešního Zakarpatska byli kdysi občany Československa. A pamatujeme se i na důležitá slova Nikity Chruščova v roce 1945 při anexi Podkarpatské Rusi Sovětským svazem. Řekl tehdy, že občané Podkarpatska, kteří se teď připojují k Ukrajině, na tom byli v Československu o hodně lépe. Nikdo u nás pěkně hlasitě nepřipomněl ani Chruščovův výrok, ani význam společného státu Čechů, Slováků a Rusínů. Nestalo se vlastně téměř nic, žádné informace, prakticky žádné výstupy. Jedna paní mi říkala, že s kolegy vytvořila sborník věnující se spojení Podkarpatské Rusi a Československa. Když jsem se jí zeptal, kolik kusů vydali, řekla, že deset. Deset! Přitom by jich měly být tisíce.

Takže to povědomí se asi pomalu vytrácí.

Nemyslím si to. Neustále opakují, a říkám to i novinářům: běžte za našimi lidmi a zeptejte se, v jaké době se Rusínům žilo nejlépe.

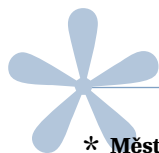
Každý, a to i mladí lidé, vám poví, že to bylo za první Československé republiky. Staří lidé to ještě pamatují, mladí tuhle informaci dostali od prarodičů a rodičů. Bohužel, ve škole se tohle žáci nedozví.

Před lety jste na Podkarpatské Rusi inicioval a zakládal rusínské školy. Dnes to s nimi, pokud vím, nevypadá dobře.

Měli jsme ideu: otevřeme rusínské školy, tolik škol, na kolik budeme mít peníze. Ty peníze nebyly velké, učitelka za měsíc své práce dostávala asi pětadvacet eur. Tedy symbolický plat. Chtěli jsme ale dokázat, že existence rusínských škol nezavdává příčinu k nějakému „separatismu“. Když jsme školy zakládali, mysleli jsme, že je ukrajinský stát podpoří. Dokonce jsem byl kvůli tomu třikrát v Kyjevě u ministra školství. Musím říct, že snad každý úředník ministerstva vždycky dělal všechno pro to, aby naše rusínské školy zkrachovaly! Projekt jsme rozjžděli s naším mecenášem Štefanem Čepou, byl plánovaný na deset let. Vydrželi jsme čtrnáct let, poslední tři roky pracovaly naše školy zcela zadarmo, už jsme nezískali žádné peníze. No a už dva roky tyto školy neexistují...

Přitom by to mohl být základ rusínského sebevědomění!

Na Podkarpatsku potřebujeme šest set škol, a k nim nejmíň tisíc dvě stě učitelů rusínského jazyka a dějin. Máme tu minimálně sto dvacet tisíc dětí, které chodí do školy a jsou rusínské národnosti. Chceme, aby si pamatovaly aspoň elementární věci: že jsou Rusíny a že byl nějaký Duchnovič, který napsal: „Rusíнем jsem byl, jsem a budu!“

* **Město Medzilaborce má novou webovou prezentaci s rusínskou mutací.** Podle tvůrců má vyhovovat současným trendům a technologiím a také být v souladu s platnou legislativou. Nový design internetových stránek města nahradil podobu z roku 2008. Rusínská mutace stránek vznikla proto, že Medzilaborce jsou v seznamu obcí, ve kterých minimálně 20 procent občanů Slovenska patří k národnostní menšině. Tento seznam vznikl na základě nařízení vlády Slovenské republiky.

* V Medzilaborcích se uskutečnil **třetí ročník soutěže Labirskij hudak.** Soutěžili zpěváci základních uměleckých škol Prešovského kraje. Všechny spojuje láska k lidové hudbě, písním a lidovým tradicím.

* A ještě jednou lidová hudba. Slovenská zpěvačka Zuzana Mojžíšová vydává nové **album**

věnou sakrální architekturou **svépomocně udržovat dřevěné kostely v okresech Snina a Sobrance.** Oživení tradičních řemesel má současně pomoci turistickému ruchu ve zmíněných oblastech.

* Správa Národního parku Poloniny pokosila louku Starina u obce Stakčín. Vzniknou tak **vhodné podmínky pro chráněnou rostlinu hořec hořepník**, na kterou je existenčně navázaný vzácný motýl modrásek hořcový. Kosení se řídí přísnými pravidly. Seká se mozaikovitě tak, že podíl pokosených a nepokosených částí je jedna k jedné. Pokosené části vytvářejí vhodné podmínky pro růst hořců, nepokosené pro život různých živočichů, například brouků a pavouků.

* Server rusyn.sk se vrací **ke stému výročí připojení Podkarpatské Rusi k Českoslo-**

* Už rusínský buditel **Adolf Dobrjansky** se zasazoval o **sjednocení Rusínů** a mluvil o případné rusínské autonomii. Článek na webu rusyn.sk pak přináší fakta o působení Dobrjanského a mluví o jeho zásluhách na poli rusínského národního uvědomování.

* Těsně po válce chtěli přimět sovětská agitátoři Rusíny ze Slovenska, aby se přestěhovali na zničenou Ukrajinu. Politikům naletělo asi 12 000 lidí. Odešli za vidinou lepšího života, ale těžce se zklamali. Podivná transakce se měla uskutečnit na základě dohody SSSR s poválečným Československem uzavřené v červnu 1946, podle níž mělo dojít k výměně obyvatelstva: návrat volyňských Čechů (bylo jich asi 33 tisíc) do republiky, a „recipročně“ k přestěhování Ukrajinců a Rusů žijících v ČR na Ukrajinu. Týkalo se to i Rusínů, o nichž sovětská moc prohlašovala, že jsou to vlastně Ukrajinci. Trvalo léta, než se většině těch, kdo podlehl verbování, podařilo vrátit se zpět do Československa. Článek na webu rusyn.sk označuje zmíněné události za **jeden z největších podvodů spáchaných na obyvatelích Československa v minulém století.**

* Koncem listopadu se v Prešově uskutečnilo **30. zasedání Kulatého stolu Rusínů.** Mluvílo se mimo jiné i o Roku rusínské vesnice, který byl vyhlášen na rok 2020.

* Prešovské Divadlo Alexandra Duchnoviče uvedlo 6. prosince **premiéru hry Zůstali hlupáky.** Pojednává o otcích, kteří se chtějí zbavit svých dcer, které „jsou na výdaj“. Hru napsal Marko Lukyč Kropyvnyckij v roce 1875 v archaické ukrajinštině. Jak inscenátoři v čele s režisérkou Terézií Mindošovou přiznávají, právě jazyk působil realizačnímu týmu těžkostí.

* V rámci oslav 75. výročí osvobození města Medzilaborce došlo i na rusínské lidové zvyky a **byli ocenění umělci spjatí s rusínskou kulturou.** Cenu dostali spisovatelka a básniřka Helena Gicová a spisovatel a básník Štefan Smolej. Ten už v roce 2014 obdržel za knihu Buri nad Beskidami Cenu Alexandr Duchnoviče, kterou uděluje Karpatorusínské vědecké centrum v USA. **top**

Kresba Fedor Vico

nazvané Puščaňa. Jeho název odkazuje k rusínské tradici, která se, jak zpěvačka říká, vymyká tradičním zvyklostem masopustu. Na desce spolupracovala s Oskarem Rózsou, Andrejem Šebanem, Oskarem Törökem, Stanem Palúchem a Martinem Valihorou.

* **Zemřel řeckokatolický emeritní biskup Ján Eugen Kočiš.** Byl posledním pamětníkem likvidace řeckokatolické církve v Československu. Zemřel v Prešově ve věku třiatřiděsáti let.

* Sdružení Karpatské drevené cerkvi sídlící ve Snině chce pomoci řemesel spjatých s dře-

vensku. Prof. Ivan Pop popisuje události a komunikaci mezi představiteli Rusínů a centrální československou vládou mezi říjnem a prosincem 1919, upozorňuje zároveň na problémy i chování některých československých činitelů.

* Stejný server přináší rozhovor s etnoložkou Katarínou Nádaskou. Řeč je mimo jiné o **zvycích v době adventu, jejich původu, tradici a smyslu.** Například průvody masek vznikly už v době předkřesťanské. Předsvatební a svatební průvody mají ochránit snoubence do svatby před čímkoliv zlým. Proto jsou jejich součástmi i čerti.

Politik a vlastenec

Na přelom roku vždy připadá dvojí výročí významného rusínského politika JUDr. Ivana Párkányiho. Dožil se téměř 101 let (narodil se 1. ledna 1896). I když na letošní ani příští rok nepřipadá žádné jeho „kulaté“ jubileum, na tuto přední rusínskou osobnost stojí zato vzpomenout s úctou každý rok. A možná právě v tomto čase, kdy republika nedávno slavila sté narozeniny a v roce 2019 si (nejen) Rusíni připomínali sto let od okamžiku, kdy bylo rozhodnuto o připojení Podkarpatska k Československé republice.

„Zemřel poslední Masarykův muž,“ napsaly po jeho odchodu v nekrologu Lidové noviny, a byl to svým způsobem výstižný komentář, charakterizující část Párkányiho působení. Doktor Párkányi patřil k předním poradcům

prezidenta Masaryka v záležitostech Podkarpatské Rusi, mužem na svém místě, protože dokonale rozuměl problémům i potřebám své země. Dlouhá léta působil v Kanceláři prezidenta republiky ČSR, byl zakladatelem pražské řeckokatolické farnosti, o jejíž obnovení se zásadním způsobem zasloužil také v roce 1968 (komunisté církev na počátku 50. let 20. století zakázali). Byl guvernérem Podkarpatské Rusi i ministrem vlády ČSR.

Papež udělil Ivanu Párkányimu titul rytíře komtura Řádu sv. Silvestra.

Narodil se v Tarasívce v početné učitelské rodině. Po maturitě na mukačevském gymnáziu vystudoval právnickou fakultu na univerzitě v Budapešti, roku 1918 získal doktorát. Poté se vrátil do rodného kraje, stal se

úředníkem státní správy v několika podkarpatských městech (Mukačevo, Chust). Po připojení Podkarpatské Rusi k Československu byl prvním okresním hejtmanem v Mukačevu (je po něm pojmenována jedna z mukačevských ulic). Roku 1921 jej předseda čs. vlády povolal do Prahy, kde postupně pracoval na Úřadu předsednictva vlády a v Kanceláři prezidenta T. G. Masaryka jako referent, vrchní ministerský komisař a hlavní odborný poradce pro Podkarpatskou Rus. V říjnu 1938 jej prezident Beneš jmenoval ministrem ve druhé vládě generála Syrového. Krátce v r. 1938 zastával i funkci guvernéra Podkarpatské Rusi. Po skončení 2. světové války pracoval ve Fondu národní obrody a opět v prezidentské kanceláři. **ap**

Užhorodský pedagóg Jozef Trochta a jeho doba

V tomto článku si pripomenieme životné osudy Jozefa Trochta, ktorý patril medzi priekopníkov v oblasti rozvoja školstva na Podkarpatskej Rusi v rokoch 1919–1937. Narodil sa vo Vrakuni, v malej obci pri Bratislave 29. novembra 1894 v rodine hospodára na poľnohospodárskom statku. Neskôr sa rodina presťahovala do Bratislavy, otec sa zamestnal ako mlynár v Ludwigovom mlyne a bývanie dostali na Hrebíčkovej ulici neďaleko od mlyna (v súčasnosti námestie Martina Benku). Malý Jozef vyrastal v národnostne zmiešanom prostredí, v ktorom si okrem slovenčiny osvojil znalosť nemčiny a maďarčiny. Vďaka rodinnému zázemiu a výchove získal slovenské povedomie. J. Trochta zmaturoval v roku 1915 na gymnáziu na Grösslingovej ulici v Bratislave zo všetkých predmetov na výbornú. Pri uvažovaní o svojej budúcnosti sa rozhodol k povolaniu duchovného – aj vďaka prisľúbenému štipendiu. Stať sa kňazom bola v minulosti jediná možnosť pre chlapcov z chudobnejších rodín ako získať vyššie vzdelanie. Po ukončení stredoškolského vzdelania J. Trochta nastúpil na štúdium na Arcibiskupskom bohosloveckom seminári v Ostrihome. Z jeho indexu sa dozvedáme, že vtedajší bohoslovci študovali napríklad latinský a hebrejský jazyk, kozmológiu vesmíru a ľudstva, zdravotvedu a opatrovanie chorých, gazdovskú vedu a gazdovské nástroje, ba aj základy socializmu.

Štúdiá na Arcibiskupskom seminári v Ostrihome J. Trochta navštevoval do jari 1919. Získal tam solídne teologické vzdelanie a mal sa stať kňazom. Pred vysviackou sa išiel rozlúčiť s rodinou do Bratislavy a to mu zachránilo život. Zhodou náhod sa preplavil poslednou kompou cez Dunaj z Ostrihomu, ktorá odtiaľ odchádzala v apríli 1919 tesne pred príchodom Bélu Kuna a jeho vojska. Žiaľ, sfanatizovaní revolucionári vyvraždili skoro všetkých seminaristov aj väčšinu učiteľského zboru v ostrihomskom Arcibiskupskom seminári. Táto udalosť našim mladým seminaristom hlboko otriasla. Upriamil svoju pozornosť na možnosti uplatnenia v civilnej oblasti. Citlivo tiež vnímal prebiehajúce radikálne zmeny v štátovom usporiadaní v domácom i širšom prostredí.

Práve v tomto období, v prvom roku po vzniku Československej republiky, J. Trochta prijal ponuku školského referátu v Bratislave na miesto učiteľa – praktikanta v Užhorode. Pre dokreslenie miestnych pomerov je potrebné pripomenúť, že na Podkarpatskú Rus prichádzali v rokoch 1919–1920 českí štátni zamestnanci s hŕstkou Slovákov, ktorí nahrádzali nedostatok kvalifikovaných síl. Pre fungovanie štátnej správy a konsolidáciu verejného života v prvých povojnových časoch boli títo pracovníci nenahraditeľní. J. Trochta si svojím pedagogickým umením, vlastenectvom i slovenským cítením čoskoro získal dôveru žiakov i učiteľov. Rok po svojom príchode do Užhorodu zložil skúšky pre aprobáciu na vyučovanie vybraných predmetov v rusínskom ja-

zyku. V práci bol pedantný a dôsledný. Priebežne si externe dopĺňal vzdelanie na filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, kde ukončil štúdium v roku 1923. V tom istom roku bol prijatý za stredoškolského profesora štátneho reálneho gymnázia v Užhorode, kde vyučoval dejepis a zemepis. V rokoch 1926–1930 precestoval v rámci študijných ciest takmer celú Európu, vrátane Nemecka, Francúzska, Veľkej Británie a balkánskych štátov. Na reálnom gymnáziu pôsobil do školského roku 1929/1930.

Mladý učiteľ si Užhorod zamiloval a našiel si tu aj svoju lásku, Annu Gubkovú, dcéru rotmajstra 36. pešieho pluku. Snúbenci boli zosobášení v rímsko-katolíckom kostole v Užhorode v roku 1920 a v ich manželstve sa postupne narodili tri deti: Ervín, Oliver a Kamil. Neskôr Trochtovci dostali byt v novej mestskej štvrti Galago. Rodina sa priatelila s rodinami Bokšajovcov a Popovičovcov. Josif Bokšaj bol tiež krstným otcom ich synov. Portrét Anny, manželky J. Trochta, namalovaný J. Bokšajom, najznámejším podkarpatským maliarom, dodnes zdobí obývačku rodiny najmlašieho syna Kamila. Kontakty Trochtovcov s Popovičovcami pokračovali aj v neskoršom období, keď sa obidve rodiny presťahovali do Bratislavy. V ďalšom období J. Trochta bol zaradený ako školský inšpektor pre stredné

Obraz Anny Trochtovej od J. Bokšaja. Pri obraze stojí vnučka Eleonóra

školy v západnej oblasti Podkarpatska, čomu nepochybne napomohli jeho erudovanosť a výsledky práce. V roku 1936 ho vymenovali za riaditeľa štátneho gymnázia v Chuste. Učil v modernej budove gymnázia, postaveného v roku 1934. Pracovné zaradenie v Chuste, kde pôsobil do júna 1937, mu umožnilo možnosť bližšie poznať život a kultúrne zvyklosti obyvateľov tohto starobylého mesta na podkarpatskej Verchovine. Jeho kolegami sa na čas stali stredoškolskí profesori Michal a Milada Hupalovskí, L. Vlk, N. Ballická, V. Sokolovská, A. Širmer, O. Šorš a B. Topolčanová.

Ďalšou zastávkou v pracovnej kariére J. Trochta boli Košice, kde od začiatku školského roku 1937/1938 viedol ako riaditeľ Štátne reálne gymnázium. Na košickom gymnáziu učil slovenských študentov až do roku 1939 aj po odstúpení Košíc Maďarsku v dôsledku Viedenskej arbitráže. V priebehu vojnového i povojnového obdobia J. Trochta pôsobil najprv ako riaditeľ štátneho gymnázia v Trnave (1939–1942), neskôr ako riaditeľ II. štátneho gymnázia v Bratislave (1942–1948). V svojej životnej dráhe pokračoval ako vedecký pracovník v Historickom ústave Slovenskej akadémie vied predovšetkým vďaka niektorým známym historikom, ktorých poznal predtým. Jeho nové zaradenie bolo možné i vďaka pomoci vtedajšieho vedenia Historického ústavu, ktorý mal odvahy prichýliť ho. V tedajších nových spoločenských podmienkach, po prevrate v roku 1948, nemohol ďalej pôsobiť v socialistickom školstve – učiteľia starého režimu sa stali nežiadúcimi.

J. Trochta ani v novej situácii nestratil životný optimizmus a pokračoval v bádani i vo vedeckej práci. Pripomeňme v tejto súvislosti napríklad jeho obsiahla štúdia: „Štúrov zápas o povolenie Slovenských Národných novín“ alebo článok „Nový príspevok k pobytu Boženy Němcovej na Slovensku v roku 1855“, uverejnený v ročenke Historického ústavu za rok 1955. V rokoch 1957–1960 pracoval ako externý pracovník na Maďarskej Akadémii vied v Budapešti, kde uskutokňoval rozsiahly archívny výskum. Výsledkom tejto činnosti je jeho fundamentálne dielo v oblasti cirkevnej histórie: „Zoznam cirkevných miest Slovenska, zostavený podľa pápežských registrov o desiatkach, zaplatených užívateľmi cirkevných benefícií v 14. storočí.“ Rukopis tejto práce má okolo 900 strán, je uložený v archíve v Historickom ústave SAV a využívaný i cirkevnými bádateľmi. J. Trochta ukončil svoje pôsobenie v Historickom ústave Slovenskej akadémie vied v roku 1969. Svoju pozemskú púť ukončil v roku 16. januára 1976 v Bratislave, kde je aj pochovaný. Brázda, ktorú Jozef Trochta, obrazne povedané, vyoral na poli vzdelanosti jednej celej generácie na Podkarpatskej Rusi a na Slovensku, bola hlboká. Zaslúži si za to našu úctu a poďakovanie.

VLADIMÍR KUŠTEK

s využitím podkladov Kamila Trochta a Eleonóry Petrovičovej – Trochtovej

Zakarpatský FC Minaj válí!

Po ekonomickém krachu profesionálního fotbalového klubu FC Hoverla Užhorod (v roce 2016), který se pohyboval v nejvyšší ukrajinské lize zvané Premjer Liha či ve druhé nejvyšší soutěži zvané Perša Liha, se zdálo, že Zakarpatí bude bez kvalitního fotbalu. Obavy se však nenaplnily. O reprezentaci regionu mezi ukrajinskými profi kluby se stará jediný FC Minaj. Klub se sídlem v Strabičovu (Страбичово), třítisícové obci přiléhající jižně k hlavnímu městu oblasti Užhorodu.

Prvenství v Zakarpatské oblasti tedy nepatří ani FC Mukačevo, ani FC Sevľjuš Vynohradiv, ani SC Berehovo či FC Avanhard Svaljavy. Žádnému z tradičních zakarpatských klubů.

Už 9. června 2018 vybojoval FC Minaj Pohár Zakarpatské oblasti. A letos (2019) na jaře vyhrál A-skupinu Druhé (ve skutečnosti třetí) ligy, když 25. května porazil Nyvu Ternopil a vybojoval historický úspěch - postup do Perší Lihy. Nejlepším kanonýrem celé soutěže se stal minajský útočník Robert Hehedoš. Ten pro zajímavost v minulosti oblékal na Slovensku dres Slavoje Sečovce.

A jak si tým z bývalé Podkarpatské Rusi nyní vede v konkurenci takových mužstev, jakými jsou lídr tabulky Agrobyznes Voločysk, Metalist Charkov, Oboloň Brovar Kyjev, Ruch Lvov, Černomorec Oděsa či Metalurh Zápороží? Na nováčka soutěže dosud znamenitě. Zatím je pátý a na první Voločysk z Chmelnycké oblasti ztrácí pouhopouhý jeden bod!

Svoje domácí zápasy hraje na stadionu s kapacitou 4500 diváků a průměrná návštěva na zápas činí 1125 diváků. Nejedna fanoušek na zápasy přijíždí do Minaje z Užhorodu, kde fotbal na této úrovni už nějaký čas vidět nemůže.

Minajský klub vyznávající světle modrou a bílou barvu vznikl teprve v roce 2015. A kam už to dotáhl! Dnes patří venkovský FC Minaj mezi třicetku nejlepších mužstev v celé dvaadvaceticimilionové Ukrajině. U jeho úspěchů stojí prezident klubu Valerij Peresoljak a trenéři Vasil Kobin, Volodimir Kormutjak a Mikola Cimbál.

Na Zakarpatí se sešel kvalitní hráčský kádr. Připomeňme si aspoň fotbalisty, kteří kopali za bývalý a známější sousední FC Hoverla Užhorod - obránci Vasil Beca, Oleg Dopylka, záložníci Igor Vagyn, Mychajlo Kopolovec, Vladyslav Mykuljak, Vasil Pynjaško (hrával i za nedaleké Mukačevo) či útočník Anatolij Nuryev. Pro zajímavost - Igor Vagyn, Mychajlo Kopolovec a Ivan Kapustej, rodák ze Svaljavy, dříve nastupovali za známý FC Karpaty Lvov. Pozoruhodností je jistě fakt, že záložník Jaromir Logoda hrával nižší soutě-

že za Trevír, Ingolstadt či Kostnici v Německu a také na Slovensku - za Humenné a Nové Zámky. Novou tvář v týmu je Maxim Žyčkov, který už reprezentoval Ukrajinu na mezinárodní scéně v mládežnické kategorii U21. Má za sebou angažmá ve Finsku a do Minaje přestoupil z Arsenalu Kyjev. Modrobílý dres oblékl historicky první brazilský fotbalista - z FC Lvov přišedší útočník Araujo de Oliveira Henrique.

Peršu Lihu v minulosti třikrát vyhrál dnes už neexistující tým FC Hoverla Užhorod. Tím pro Zakarpatí třikrát zajistil účast v elitní Premjer Lize. Podstatně skromnější, periferní FC Minaj takové cíle zatím mít nemůže. Že by snad do bojů o ligové body mělo přicestovat do obce na okraji Užhorodu slovnuté Dynamo Kyjev, evropskými poháry protřelý Šachtar Doněck či bývalý šampion sovětské ligy Zorja Luhansk? Taková představa je zatím zřejmě z říše sci-fi.

I když, do budoucna, kdo ví?

Od léta 2019 působí v roli hlavního trenéra FC Minaj Vasil Kobin, čtyřiatřicetiletý rodák ze Strabičeva na Zakarpatí. Jako hráč jedenáctkrát reprezentoval Ukrajinu. Hrál mimo jiné za Zakarpatí Užhorod, za Karpaty Lvov, osm let oblékal dres mimořádně úspěšného Šachtaru Doněck a působil i v kazašském Tobolu Kostanay. Hráčskou kariéru zakončil v FC Minaj, tedy na rodném Zakarpatí. Nyní vede prvoligový tým z příměstské části Užhorodu, jehož hráči Kobina dobře znají, uznávají jeho kvality a respektují ho.

ALEŠ PIVODA

Foto: archiv FC Minaj

Klub TGM v Užhorodě se zaměří na českou kulturu

S Ivanem Latkem se určitě setká nejméně každý druhý český turista, který přijede do Užhorodu. Rád provází návštěvníky po užhorodských pamětihodnostech. Zvláště těch, které mají něco společného s první republikou, s dobou, kdy podkarpatský region patřil k ČSR. Zajímavé stavby, moderně řešená sídliště, světlé školy. Když o tom Ivan vypráví, vyzařuje z něj nadšení, a tak lidé rádi putují od mostu ke škole, od Galaga k budově někdejšího Zemského úřadu, od parku s Masarykovou bustou k Baťově pasáži. Mimochodem, ta pasáž: když jsme v létě v Užhorodě s Ivanem mluvili o nápadu jejího obnovení a navrácení Baťova jména, vypadalo to jako sen, běh na hodně dlouhou trať. V listopadu přijel do Prahy - a ukázalo se, že „sen“ má už reálné kontury i termíny, městští konšelé už dokonce schválili, že pasáž ponese Baťovo jméno.

Foto: David Pílat

Sešli jsme se 6. listopadu na besedě v Domě národnostních menšin, kde Ivan hovořil o budoucích plánech užhorodského klubu včetně Baťovy pasáže, o vydavatelských záměrech i o tom, že knížky, které dosud vydal, mají dobrý ohlas mezi českými zájemci o Podkarpatsko. A soubory pohlednic jdou na dračku! Ivan měl velký podíl na všech akcích, které se konaly k výročí republiky i k letošnímu jubileu připojení regionu k republice. V příštím období se chce zaměřit především na osobnosti české kultury, které čerpaly inspiraci mezi místními lidmi a v přírodě. A že jich bylo! Ivan sype jména z rukávu. A my s jsme si už představovali půvabné nové reprinty prozaických knih a básnických sbírek, reprodukce výtvarných děl, nová vydání publikací o rusinském folkloru... Když se Ivanu Latkovi budou i nadále dařit „československé“ projekty, získáme všichni. **ap**

Rusíni a komunistické Československo

I.

Když sovětská vojska v říjnu roku 1944 obsadila tehdejší Podkarpatskou Rus a směřovala dál do československého vnitrozemí, právně ještě tento region patřil k Československu jako součást jeho území. Prakticky až do léta 1945, kdy byl oficiálně přičleněn Sovětskému svazu. Společně s tímto záměrem, který existoval v sovětských plánech už delší dobu, bylo však třeba najít pro tento akt zdůvodnění, motivaci, či chcete-li argument. Stalo se jím tvrzení **o nutnosti spojit obě území, podle terminologie nových vládců země „znovusjednotit“** Ukrajince s Ukrajinci, Ukrajinu s někdejší Ukrajinou. (Co na tom, že region nikdy k Ukrajině nepatřil.)

Politickým zadáním, účelem i cílem bylo v této souvislosti tedy třeba zrušit rusínskou národnost i povědomí o ní.

Na území Zakarpatské oblasti se na tento záměr sovětské orgány všestranně připravovaly a uskutečňovaly jej. Politické procesy s rusínskými předáky, agitace, kampaně v médiích.

Zajímavou epizodu zaznamenala při svém bádání např. historička a etnografka dr. Helena Nosková. Sovětské stranické a státní orgány vyzvaly Ústav etnologie a antropologie Miklucho-Maklaje v Moskvě k uskutečnění expedice na Podkarpatskou Rus. Úkolem bylo zkoumat materiální a duchovní kulturu místních obyvatel a dokázat, že rusínská kultura neexistuje, že se jedná o původní ruskou a ukrajinskou kulturu. Expedice proběhla v únoru až březnu 1945. Etnologové shromáždili množství dokumentů k lidovým stavbám, oděvům, obřadům atd. U všech byl zjištěn a zapsán rovněž rusínský dialekt. Ukázalo se však, že vědci si patrně nechtěli vzít na svědomí zkreslování skutečnosti. Výsledky expedice neodpovídaly zadání a byly podrobeny ostré kritice stranického aparátu. Příznačná epizoda svědčí o rozsáhlé přípravě na likvidaci rusínského národního povědomí.

II.

Rusiny ale bylo třeba „zrušit“ i na československém území.

Stále zde ještě žil jejich značný počet, na Slovensku výrazná rusínská komunita. Jak to ale udělat, když Československý stát před druhou světovou válkou Rusiny jako národnost – ba státotvorný národ – uznával? Nedělalo to problém ani Maďarům, kteří jiné národnosti na svém území věru nemilovali.

Problémem tu byla i skutečnost, že v nyní rozděleném československém státě, na Slovensku i v českých zemích, do února 1948 ještě plně nevládli komunisté. A Rusíni tu bez problémů existovali. Na Slovensku v poměrně rozsáhlých východních oblastech – zejména na Prešovsku; také v českých zemích žila počtem nepříliš velká, ale významná rusínská komunita: jednak inteligence, která tu vystudovala a zůstala, nebo lidé, kteří sem za republiky přišli za prací,

vyučili se, našli zaměstnání. V neposlední řadě i někteří jedinci, kteří se dostali na tato území např. s humanitárními aktivitami různých organizací (příklad: matka divadelníka Ladislava Smoljaka zásluhou Českého srdce). Vždyť to byl dvacet let jeden stát! A pak také řada bojovníků z 2. světové války, příslušníků tzv. Svobodových vojenských jednotek. Mnozí z nich se totiž po válce nechtěli vrátit a nevrátili na sovětskou Podkarpatskou Rus, ale zůstali v Čechách či na Moravě. Působili např. v armádě, řada z nich se stala poměrně významnými vojenskými činiteli, pro svou znalost ruštiny byli využíváni např. jako tlumočníci. (Většinou pak byli postupně propouštěni z armády, někteří postiženi např. za své postoje k sovětské okupaci ČR v srpnu 1968 – jako generál Michal Kričfaluši. Ale to je jiný příběh.)

Poznámka na okraj, dosvědčující přítomnost Rusínů, potažmo rusínské náboženské kultury v Česku: V Praze si v roce 1947 všimla malebných a působivých řeckokatolických obřadů v kostele sv. Klimenta i okolo něj česká spisovatelka Jiřina Hauková, která se o nich zmínila ve své pěkné eseji.

III.

Do února 1948 se s Rusíny žijícími v ČSR zdánlivě ale nic závažného nedělo. Ale se závažnou výjimkou na Slovensku. Velmi aktivně tu působily sovětské úřady a jejich

Pavel Peter Gojdič

političtí agitátoři, kteří přesvědčovali slovenské Rusiny, aby se přestěhovali na Podkarpatskou Rus a stali se sovětskými občany. Získali kolem 12 tisíc lidí, československých občanů, kteří se skutečně rozhodli žít v Zakarpatské oblasti. Neuvědomili si, že tím přišli o československé státní občanství, ani to, do jakých poměrů odcházejí. Když to zjistili a snažili se o návrat, bránilo se jim v tom a byli pronásledováni. Organizovaný návrat asi 70% těchto osob se mohl uskutečnit až po Stalinově smrti. po r. 1953.

Pokud jde o likvidaci rusínského národnosti a zrušení termínů „Rusín“, rusínský, nestalo

se tak úřední vyhláškou – tedy legislativním opatřením. „Pouze“ jaksi automaticky splynuli s ukrajinskou národností, byli prostě zahrnuti do ukrajinské národnostní komunity. A pokud se někteří odvážili projevat jako Rusíni, byli označeni za „Maďarony“. Jejich „rusínství“ bylo prohlášeno na výplod maďarizace.

Rusíni jako národnost nebyli zrušeni, jen přestali oficiálně existovat.

IV.

Nicméně – **útok na rusínské etnikum byl veden i z jiné strany, přes náboženství a církev.** A ačkoliv šlo zdánlivě o náboženský problém, týkal se i národnosti. V květnu 1950 byl zinscenován „sobor“ – tj. sněm, shromáždění příslušníků pravoslavné církve – jehož účastníci jednomyslně (!) rozhodli o zrušení řeckokatolické církve v ČSR a jejím připojení k pravoslavné církvi.

Následně v tomtéž roce byla řeckokatolická církev v Československu zrušena vládním nařízením. Kostel sv. Klimenta předán pravoslavné církvi, stejně i další církevní majetek.

Velká část, ne-li většina řeckokatolických kněží i věřících však na pravoslaví zprvu nepřestoupila, chodili do římskokatolických kostelů, nebo se tajně scházeli k řeckokatolickým bohoslužbám.

Řeckokatoličtí duchovní v ČSR byli pronásledováni, zatýkáni a odsouzeni. Za mnohé jiné jmenujme biskupa řeckokatolické církve Pavla Petera Gojdiče, mimochodem blahoslaveného papežem a držitele pocty Spravedlivý mezi národy za protest proti pronásledování Židů za druhé světové války. Zemřel v leopoldovské věznic. Nebo připomeňme osud Ivana Ljavince, řeckokatolického faráře, posléze exarchy církve. Byl zatčen, odsouzen, řadu let vězněn. Pro zajímavost: po roce 1989, kdy dostal jakousi částku jako odškodnění za věznění, věnoval ji na nové zvony pro kostel ve své rodné obci Volovec.

Ze svého dětství si pamatuji, že k nám domů pravidelně chodilo několik bývalých řeckokatolických duchovních, kteří žili velmi nuzně z minimálních důchodů, nebo těžce pracovali v manuálních zaměstnáních. A to ještě dopadli lépe, než řeckokatoličtí kněží na bývalé Podkarpatské Rusi, kteří nepodepsali přestup k pravoslaví: např. biskup Theodor Romža na Podkarpatské Rusi, který byl zavražděn sovětskou KGB; jiní byli na dlouhá léta uvězněni v sibiřských lágrech (v seznamech jsem našla i své příbuzné). Málokdo z nich se vrátil.

Proč mluvím o církvi a náboženství v souvislosti s rusínskou národností? Nejen proto, že osobnosti, o nichž je řeč, byli Rusíni, hlavně z toho důvodu, že víra, náboženství i kostel byly a v řadě oblastí nadále jsou důležitým, ba nejsilnějším prvkem rusínské identity. Hovoří o tom i řada novodobých výzkumů. Platí to přitom i v případech, kdy náboženská víra u jednotlivců nehraje významnější roli.

Pokračování na straně 10

Rusíni a komunistické Československo

Dokončení ze strany 9

Přesto jazyk, síla tradice s náboženstvím (náboženskými svátky) související, zvykoslóví, lidové obřady, jež se stále v rodinách dodržují, ať jsou věřící nebo ne. A jsou jakýmiisi neformálními, o to však silnějšími strážci národnostního povědomí.

V.

Významnější pozitivní změny přineslo období uvolnění politických poměrů v roce 1968. Tento rok byl pro rusínskou identitu důležitým mezníkem. Především: mohla být obnovena řeckokatolická církev. Velkou zásluhu na tom v českých zemích měl rusínský politik JUDr. Ivan Párkányi, jehož úsilí o obnovu církve přineslo pozitivní výsledky. Dostal za to také významné vyznamenání od papeže. Chrám sv. Klimenta v areálu Klementina byl řeckokatolíkům vrácen, mohly se konat bohoslužby, fungovala farnost.

Není bez zajímavosti, že značný odpor některých rusínských vrstev k pravoslaví působila i skutečnost, že tato církev byla pojímána jako „bolševická“, řízená z Moskvy. A zlou krev mezi oběma skupinami působily i nepřijemné spory o majetek, který měl být řeckokatolíkům vrácen od pravoslavných. V některých slovenských obcích prý došlo i na rvačky...

V roce 1968 se stalo také to, že ústavní zákon o národnostních menšinách uvedl mezi národnostmi maďarské, německé, pol-

ské a ukrajinské i rusínskou národnost, byť opatrně, v závorce za ukrajinskou.

Obnovení řeckokatolické církve bylo mimořádnou jednou z velmi mála „vymožeností“ roku 1968, které zůstaly zachovány.

Ovšem Rusíni za normalizace nadále jakoby neexistovali, početně silnou rusínskou komunitu na Slovensku však nešlo nadále zapírat, i byl tedy vymyšlen kuriózní termín „Rusín - Ukrajinec“, který používali i někteří vědci (historici, etnografové) kteří nemohli tak docela popřít své předchozí práce, kde naopak tvrdili, že Rusíni jsou vlastně Ukrajinci.

VI.

Po roce 1989 se otevřely možnosti pro svobodné deklarování rusínské národnosti, pro přihlášení k ní, pro zakládání spolků, vydávání knih a publicistiku (v rusínském jazyce) a pro další aktivity. Což bylo využíváno hojně především na Slovensku, kde se vzvedla mohutná vlna zájmu o rusínskou identitu a jazyk.

Pokud jde o české země, ukázalo se, že přes čtyřicetileté masivní vymývání mozků a potlačování rusínské identity povědomí o Rusínech zde zůstalo.

Dokazuje to oživená publicistika, (články v médiích, vystoupení dr. Jaromíra Hořce, dokumentární filmy), či zakládání spolků. Svědčí o tom však také existující „ostrůvky“ Rusínů v severních a západních Čechách a na Moravě. Oživují ji i slovenští Rusíni, kteří našli příležitost pro studium a práci v Česku, zůstávají tu a mají tu trvalé bydliště.

O těchto „rusínských ostrůvcích“ dobře vědí regionální badatelé (např. v opavském

muzeu) ale i kulturní veřejnost. Viz bohatá kulturní činnost chomutovského folklorního souboru Skejušan, vzešlého z komunity rusínských přistěhovalců ze Skejuše i dalších obcí v Rumunsku. (Původem jsou tito občané z východního Slovenska, např. z obce Kamienka). Vznikly o nich snímky i vědecké práce.

Značný počet Rusínů přijíždí v posledních desetiletích do Česka ze Zakarpatské Ukrajiny. Jsou tu však vedeni v kategorii „cizinci“. I když mnozí z nich získali povolení k trvalému pobytu i české občanství. A pokud jde o ně samé, jen v menší míře se považují za Rusíny, spíš za Ukrajince. Ale hlavně - není to pro ně nijak důležité, mají jiné, povytce ekonomické starosti.

VII.

Shrnuto: **hlavními prvky utvářejícími rusínskou identitu** - povědomí příslušnosti k národu, národnosti - jsou obdobné jako i u řady jiných národností: vedle **jazyka** je to **náboženství** - u Rusínů je to zvlášť silné, i když u mnoha z nich zůstaly z víry třeba jen rodinné vzpomínky, dodržování tradic, písní, specifika jídel; dále zvyky a obyčeje, svéráz lidového umění a tradice.

Toto vše - či alespoň některé z těchto elementů - dokázali komunisté mocenskými silami utlumit, potlačit, nikoliv však zlikvidovat.

AGÁTA PILÁTOVÁ

(Text přednesen 28. 11. 2019 na konferenci Národnostní menšiny v Československu v letech 1948-1989, který pořádal Magistrát hl. města Prahy)

Sportování Rusínů po dobách Československa neboli: V cizích službách, díl devátý

Juraj Demeč

Narodil se na samém sklonku války 29. ledna 1945 v Užhorodu, když ten byl ještě oficiálně československým územím. Oba rodičové byli Rusíni a údajně se o jeho život v prvních měsících ohromně báli. Jako mnoho jiných z tohoto regionu i oni přesídlili na východní Slovensko ještě dřív, než byla v domovině zcela nastolena „vláda sovětů“.

Mladý Jura měl nepřehlédnutelné běžecké vlohy. To ho přes košickou atletiku přivedlo mezi československou elitu. Vojenský dres Dukly Praha oblékl nejdříve jako „základák“ a po dvou letech podepsal úvazek „dělesloužičího“. Přišel mezi rekordmany, rekordmanem se tu stal i on sám.

Jeho výsledky - to je výkladní skříň medailí a rekordů. Především: reprezentační štafeta na 4 x 100 metrů v sestavě Kříž, Demeč, Kynos, Bohman získala v roce 1971 na Helsinských oválech titul mistrů Evropy skvělým časem 39,32 vteřiny. O rok později byla na Olympijských hrách v Mnichově jen těsně čtvrtá (úvodní úsek běžel Matoušek) v rekordním čase 38,82 vteřiny. Až do to-

hoto léta to byl nejstarší atletický národní rekord a překonala ho až současná nadaná sestava Stromšík, Veleba, Jirka, Záleský. Samostatnou kapitolou pro Demeče jsou starty na mistrovstvích Evropy. Hned na úvod r. 1966 přivezl stříbro ze štafety na halovém šampionátu. Výrazně se tu prosadil hned třikrát (1966,1971,1974) a snad symbolicky končil s reprezentací v roce 1976 na kontinentálním halovém evropském šampionátu tam, kde začínal - tedy v Košicích.

Všechny domácí triumfy získal v červenožlutých barvách Dukly. Spolu s ním představovali v jeho éře elitu tohoto klubu běžci Kynos, Tulis, Moravčík, Tesáček, vrhači Bugár, Brabec, Žemla, Vlk a ze skokanů nejvíc Leitner. Ligu vyhrávali naprosto pravidelně. Juraj Demeč „bral zlato“ na mistrovství republiky především na 100 metrů venku (1967, 72, 73 a 75 - rekordní čas 10,3 vteřiny) a na 60 metrů v hale (1974 a 75 - rekordní čas 6,6 vteřiny). Byl diváckým magnetem, co neselhává a vždycky zaklekne do bloků mezi finalisty.

Od roku 1986 však o něm nebyla napsána už ani řádka... Proč? To má zaneseno v ar-

Toto je slavná štafeta československých mistrů Evropy z roku 1971. Zprava : Kříž, Demeč, Kynos a Bohman.

chivu právě atletická Dukla. Velkým tiskacím písmem na fasciklu s jeho jménem: EMIGRACE - NEPUBLIKOVAT !!

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

S Dněstrem za zády

Vzpomínky dětského chirurga MUDr. Antonína Motoviče *Za našimi zády tekla řeka Dněstr aneb Tady se už mluví pražsky?* vydáváme jako naši další publikaci. Titul naznačuje dva zásadní momenty v životě doktora Motoviče: deportaci v roce 1941 a dobrodružný únik z komunistického Československa roku 1965.

MUDr. Antonín Motovič se narodil 17. ledna 1927 v Chustu na Podkarpatské Rusi v židovské rodině. V červenci 1941 byla rodina se třemi dětmi zatčena a deportována z Chustu do Jasini, kde bylo sběrné místo pro Židy. Většinu Židů bez státní příslušnosti čekala v srpnu 1941 masová poprava jednotkami Einsatzgruppen v Kamenci Podolském. Rodině Motovičových se podařilo na poslední chvíli uniknout a tajně se vrátila do Chustu. Podruhé byli zatčeni v r. 1944 a deportováni do Osvětimi. Následovaly další koncentráky, ale rodina až na otce přežila a po přičlenění Podkarpatské Rusi k Sovětskému svazu se rozhodla odejít do Československa. Antonín Motovič vystudoval Lékařskou fakultu Univerzity Karlovy, poté pracoval jako chirurg v nemocnici v Krči. V roce 1965 s manželkou a dvěma dcerami emigrovali do Izraele. Tam stál u zrodu samostatné dětské chirurgie jako oboru. Za svůj přínos medicíně byl v roce 1998 vyznamenán Kafkovou medailí. Otiskujeme krátkou ukázkou z knihy Antonína Motoviče.

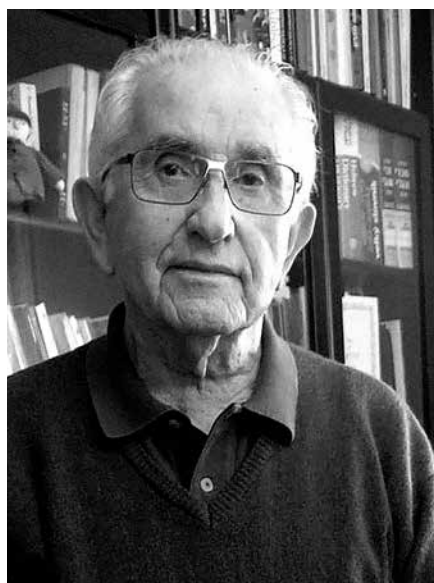
Hranice beznaděje

Podle polohy slunce, které nemilosrdně pádilo, muselo být poledne, když konvoj sjel ze silnice a po krátkém seřazování před pontonovým mostem překlenujícím širokou řeku a hlídaným velkým počtem německých vojáků, se nákladáky pohnuly. Velmi pomalu přejezly na druhou stranu. Byl vydán povel: "Sestoupit z aut a seřadit se po jejich boku!" Většina lidí začala hledat nějaké křoví nebo strom a to z velmi prozaických důvodů - po té dlouhé jízdě se potřebovali vyčůrat. Naši uniformovaní průvodci stačili už mezitím vytvořit kolem nás živý plot se zbraněmi připravenými ke střelbě, takže lidé buď už zapomněli, co dělat chtěli, nebo to prostě udělali do kalhot. Tak byla poprvé podupána lidská důstojnost a minimální soukromí. Neuplynulo víc než tři-čtyři minuty, když se na korbě jednoho z nákladních aut objevil maďarský četnický důstojník s dalším četníkem. Ten druhý zařval "Ticho, seřadit se podél vozu!" Učinili jsme tak, a důstojník promluvil:

"Za vašimi zády teče řeka Dněstr, od tohoto okamžiku je to vaše hranice. " Můžete jít kam chcete, ale kdo se pokusí překročit řeku zpátečním směrem, bude na místě zastřelen."

Po těchto slovech sestoupil z nákladáku a zmizel. Hned poté nás řadový četník vyzval, abychom odvezdali veškeré cennosti - peníze, šperky, hodinky -, naházeli všechno do předem připravených krabic od bot. A protože se jim asi zdálo, že kořist není dost velká, začali hulákat a vyhrožovat zbraní, což pomohlo, protože několik nešťastníků objevilo někde pod vrstvou šatstva ještě nějakou cennost ne-

bo peníz. Muži v uniformě stále nebyli spokojeni a tam, na poli, bez ostychu začali svlékat muže i ženy za srdcervoucího pláče hlavně nešťastných žen, Ty se všelijak snažily zakrýt obnažené části těla před zraky stejně nešťastných mužů a před oplzlými pohledy hrstky četníků. Jeden z četníků, zvláště vypasený a nevzhledný, ještě stačil procedit skrz zuby směrem k pohledné mladé ženě: "Ty židovská kurvo, marně své tělo schováš, za několik dní už stejně bude hnit v nějaké jámě." Nevěřím, že v té beznadějně situaci si kdokoli uvědomil a pochopil, že jim konečně někdo řekl pravdu o tom, kam vede cesta, kterou naše skupina nastoupila před několika dny. Z víceméně normálního života mířili k osudu, který dostal později název HOLOCAUST. Pro několik desítek tisíc Židů holocaust začal

zde a nikoliv až v roce 1944, když byli Židé z Maďarska, houfně v krátké době, odvezeni do koncentračních táborů.

V paměti se mi ještě zachoval obraz, jak si opodál četníci sedli do kruhu a na místě mezi sebou rozdělávali kořist. Pak nasedli do aut a ještě jsem stačil zahlednout, jak v dáli mizí za pontonovým mostem na druhé straně Dněstru směrem na západ. Hodinky už nikdo neměl, jen podle polohy slunce a dle stínu, který se začal prodlužovat, bylo možno odhadnout, že poledne už máme dávno za sebou. Přestože červencové odpoledne je dosti dlouhé, matka vycítila, že bezprostřední nebezpečí nám hrozí ze strany místního obyvatelstva soustředěného nedaleko u silnice, nastoupil-li temná noc a my budeme otálet a zůstaneme na širém poli. Tehdy ještě nikdo nepomyslel na fyzické nebezpečí; zdálo se, že ani místní se ještě neprobrali z šoku té závrtné válečné vichřice, která se tudy přehnala před necelým měsícem. Jejich pozornost asi upoutalo těch pár pytlíčků, sáčků a sem-tam nějaký kufříček v rukou nešťastníků.

Téměř současně s odchodem ozbrojenců se začaly tvořit skupinky, obvykle členů téže rodiny. Matčin pohled zahlédl v nevelké dále střechy domků a větších domů. vzala sestru,

dvanáctiletou křehotinku za ruku, rozdělila mezi nás těch pár věcí, které jsme ještě vlastnili, přikázala, abychom se od ní nevzdalovali a vydala se cestou necestou. Nějaký instinkt jí kázal nejit po silnici (později jsme se dozvěděli, že ti, kteří tak učinili, byli hned obráni o všechno, včetně svrchního letního oblečení a v další cestě do neznáma pokračovali muži i ženy v spodním prádle). Spolu s několika dalšími rodinami zamířila směrem k městečku jménem Tluste.

Před západem slunce jsme se my čtyři ocitli v malém domku o dvou místnostech V jednom pokojíku bydlel starý židovský pár, ve druhém pokojíku jsme i my usnuli hlubokým spánkem. Hladoví a unavení po dlouhém dni, který v našem případě znamenal cestu do nehlubšího temna, ani nevím o kolik století zpět. Ráno jsme se dozvěděli, že jsme spaly jen my děti, nikoli matka. Ta do rána stačila vyprat nějaké prádlo a zorganizovat ze zbytků, které jsme ještě měli v nějakém sáčku, první snídani. Ano, taky jsme zjistili, že během probdělé noci stačila připravit každému z nás bílou pásku na rukáv s vyšitou modrou Davidovou hvězdou. "Nedej pánbůh, abyste se bez toho objevili kdekoli - doma, před domem nebo na ulici," zněla první instrukce, kterou matka dostala od Seidlerů.

Středověká ghetta, inkvizice, petljurovské pogromy, staletí útisku, pronásledování, někdy i duševní a fyzická likvidace zakořenily a upevnily u lidí vlastnosti jako je pud sebezáchovy. A ten se začal projevovat a uplatňovat od prvních hodin deportace, která v tomto případě vlastně znamenala vystavení zvlí všech zločinců. Dosali jsme se do stavu absolutního bezpráví. Ať ti provedou cokoliv, včetně zabití, nic není trestné, vše je dovoleno, dokonce je to chvályhodné a zaslouží vyznamenání.

Záhy jsme zjistili, že na polích v okolí jsou brambory, okurky, rajská jablíčka a zelenina, sem-tam taky nějaká volně se potulující slepice. A tak jeden hlídal a druhý kradl, přestože vyhlášky na zdech upozorňovaly, že úroda a zemědělské plodiny vůbec, včetně drůbeže a skotu, patří německé říši a jakákoliv krádež těchto produktů se považuje za sabotáž a bude trestána smrtí. V tomto případě si byli všichni rovni. Kulky opravdu nikoho nelegitimovaly, pokud se někdo objevil v blízkosti bramborového pole, ať už to byl Ukrajinec, Polák nebo Žid, bez upozornění mu začaly svištět nad hlavou. Hladoví, ve strachu a beznaději se vleky horké dny konce července a celého srpna. Smrti přibývalo, zprávy o masových vraždách se šířily mezi ubohými a bezbrannými místními Židy. Stále častěji visely ve vzduchu nejen fámy, ale také skutečné činy, posílání židovských skupinek a skupin dále, do Kamence-Podolska. A už se o tom ani nešeptalo, mluvilo se nahlas: masově tam vraždí Židy! A jak už to v takových případech bývá, jedni tomu věřili, druzí odbyli zprávy mávnutím ruky, ale nikdo nezapřel, že tuší něco špatného.

Dávné zločiny pod poloninami

VIII. díl – Šest let za zabití soka, líná dcera pobodala rodiče

Šest let pro syna, otec osvobozen

Senát krajského soudu v Chustu řešil v prosinci 1929 kauzu násilné smrti mladíka Vasil Filipa z obce Střední Apša (dnes Seredně Vodjane). Ten zemřel 26. června 1929 poté, co ho měli napadnout Vasil Volos Moldovan a jeho otec Vasil Moldovan. Ti také usedli na lavici obžalovaných. Hlavní líčení probíhalo v rumunštině s tlumočníkem, protože oba obžalovaní hovořili jedine tímto jazykem. Deník Polední list incident s tragickým koncem popsal 30. září 1929 takto: „Na silnici u obce Střední Apša vrhli se obžalovaní na svou oběť, které motykou a kamením roztloukli dolní čelist a lebku. Následkem tohoto útoku Filip ihned zemřel.“ Vasil Volos Moldovan se před soudem hájil tím, že Filip byl jeho sokem v lásce. Měl sám Moldovana napadnout jako první. Když to otec zpozoroval, šel prý synovi na pomoc. Senát nakonec vyhodnotil vyslechnuté výpovědi a zjištěné důkazy takto: mladík Vasil Volos Moldovan byl odsouzen k šesti letům kázně. Jeho otec Vasil Moldovan byl k všeobecnému překvapení osvobozen.

Lenošná dcera pobodala rodiče

Dvacetiletá Irena P., dcera rolníka z Berehova, nežila se svými rodiči, u nich bydlela, právě ve shodě. Právě naopak... Ačkoli jí rodiče domlouvali, aby nezahálela a hleděla si práce, lenošná Irena neposlouchala. Když se výtky rodičů stupňovaly, popadla dívka koncem října 1929 nůž... Co bylo dál, popisoval deník Polední list 1. listopadu 1929: „V rozčilení bodla dcera matku vši silou do zad. Otce, jenž přiskočil manželce na pomoc, pořežala na ruce, křičíc, že je oba pobije. Zranění matčino je těžké, otcovo lehčí.“ Pro pokus vraždy zatklí Irenu P. berehovští četníci.

Smrt dětí po výbuchu petroleje

Dvě dcery rolníka Vasil Harbáka, dělníka z Rachova, uhořely 7. prosince 1929. Další

dvě děti utrpěly velmi vážná zranění. Tragédií zavinila čtrnáctiletá Anna, nejstarší z dětí, která neopatrně dolévala petrolej do hořící lampy. „Matka odešla na chvíli a Anna si při dolévání petroleje počínala nešikovně. Petrolej v lahvi se vzňal a vybuchl. Hořící tekutina postříkala také dvanáctiletou Olenu, sedmiletou

deníku otec Vasil Harbák „ještě větší škody na majetku, neboť oheň zničil mnoho bytového zařízení“.

Podivuhodné přepadení pošty

Pod tímto titulkem informoval deník Večer dne 2. ledna 1934 o události, která v městečku Teresvě vzbudila na přelomu let 1933 a 1934 mimořádnou pozornost a vzrušení. List psal: „Do budovy poštovního úřadu v Teresvě na Podkarpatské Rusi vlámal se oknem neznámý pachatel. V budově si asi spletl okno a vlezl do kuchyně, kde spala poštmistřova choť a tříleté dítě. V ložnici vzal z nočního stolku revolver s monogramem S. P., kapesní nůž, několik drobností a svazek klíčů, kterými se pokoušel v sousední místnosti kancelářské, kam vešel z ložnice, otevřít pokladnu. To se mu však nepodařilo. Při odchodu vzal pachatel pět zapečetěných vaků s listovní poštou pro trať Těřešva - Nerešnice. Obsah vaků prohlédl a pak poházel za obcí na polích. Podle úředního sdělení nebylo v poštovních pytlích nic cenného. Je zajímavé, že ze spicích v budově poštovního úřadu se nikdo neprobudil.“ Kde pobýval v inkriminovaných chvílích pan poštmistr, deník neupřesnil. Zda byl poštovní lupič z Těřešvy dopaden, dnes už nevíme.

Poznámka: Úzkokolejná trať Teresva - Nerešnice byla provozována společností Československé státní dráhy. V dubnu 1934 předaly ČSD celou trať Státní lesní správě. Železnice pak fungovala i v dobách, kdy Podkarpatskou Rus pohltit tehdejší Sovětský svaz. Při ničivé povodni v roce 1999 byla trať značně poškozena, včetně mostů, a od té doby nebyla v provozu. V letech 2003 a 2004 byly zbytky úzkokolejky demontovány.

ALEŠ PIVODA

Poznámka autora: V seriálu jsou použity zeměpisné názvy tak, jak je v příslušných letech uváděl denní tisk.

Foto Rudolf Hálka, ze sbírky Slovenské knihovny NK

Žebrák před ohradou, Užhorod, 20. léta 20. století

tého Mikuláše a pětiletou Marii. Na dětech se okamžitě vzňaly šaty. Na pokřik dětí dostavili se sousedé. Dítka utrpěly strašlivé popáleniny,“ popisoval hrůzné chvíle 15. prosince 1929 deník Polední list. Podle jeho zprávy nešťastnice Marie a její sestra Olena v nemocnici zemřely. Další děti „prožívaly boj se smrtí“... Kromě tragického úmrtí dětí utrpěl podle

Reminiscence s rusínskou příchutí

„Vše začalo dne 9. 9. 1923. Tehdy se v chaloupce ve vesnici nesoucí jméno Smolník na pomezí východního Slovenska a Podkarpatské Rusi narodil můj pradědeček Štefan Butala. Ač žil na slovenském území, národností byl Rusín. On i jeho rodina byli řeckokatolického vyznání...“, začíná vyprávění o své rodině gymnazista Jaroslav Šroub. Pokračuje dalším líčením pohnutých, leckdy dramatických osudů pradědečka i dalších příbuzných, kteří z podkarpatorského pomezí přesídlili po druhé světové válce do Čech, do oblasti nedaleko Plané u Mariánských Lázní. Tehdy se české země staly domovem mnoha Rusínů. Například i dědečka Kristýny Gimové, další mladé autorky rodinného příběhu. Její dědeček, který bojoval za druhé světové války ve Svobodové armádě. Přeběhl tam z vojska tzv. slovenské-

ho státu. Prošel válkou jako příslušník 1. čs. armádního sboru už od Buzuluku. V poválečných letech se přestěhoval na Podkarpatskou Rus tehdy ovšem už Ukrajinu. Slibovali jim tam půdu a dobré živobytí. Rodině se nashtěstí podařilo dostat se zase zpět do Československa a nakonec se usadila na Plzeňsku.

Sborník statí, drobných esejů i osobitých vyprávění českých i slovenských středoškolačů s názvem **Slovensko-české reminiscence** vyšel k loňskému výročí Československa (vydal Ústav pro soudobé dějiny AV ČR). Sestavily jej **Helena Nosková** a **Alica Virdzeková**. Ty také zároveň stály u zrodu chvályhodné iniciativy motivovat mladé lidi k zájmu o historii, se zvláštním zřetelem k osudům vlastních předků. Setkaly se s podporou středoškolských učitelů i vstřícnou

reakcí gymnazistů. Po vzájemných sekáních studentů, po odborných konferencích a poradách se sešlo značné množství textů českých i slovenských autorů. Skutečně skvělý výsledek citlivého odborného vedení, seznamování studentské mládeže se základy historiografické práce (včetně práce s prameny a literaturou, s orální historií atd.). Editorky z nich vybraly necelou dvacítku prací. Sborník studentských „reminiscencí“ obsahuje dramatické i jímavé, příběhy českých i slovenských rodin, poutavá líčení rodinných osudů – těchto „malých“ historií a historek jež tvoří nepominutelnou součást „velkých“ dějin, pojednání o lidových zvycích a rituálech. Do knihy se vešly i příběhy rusínských rodin, které zmiňujeme v úvodu této poznámky.

ap

Родный край

Додаток до новинки Podkarpatská Rus

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Карелович Духович

3 кавярні до целы смерти

Пряшів був єдним із найвеще пошкоджених міст на Словакії на кінець Другой світової войны. Найнищівішим было бомбардована Червенов арміюв, котре проходило 20-го децембра 1944-го року і тырвало коло 80 минут. В Пряшові бомбардовали стратегічны пункты, котры служили Німцям. Меджі іншым і будову арешту Гестапа, в котрій были арештанты. Бомбардованя ништо з них не пережив.

Тоту трагічну дію в Пряшові доднесь припоминать памятник, котрый стоить на місці, де вязніця стояла, на Коншттантіновій улці. На місці вмерло 120 протифашистичных бойовників, пише ся на нім. Но майже ништо не знать, хто были люди, котры ся вже на свободу нигда не дістали.

Сам ем не знав довог нич о жертвах, аж покля ем ся не дістав ку жывотній історії русиньского новинаря Алексія Ільковича, вдяка книжці Русиньскый новинарь, котру написав його сын. Ільковіч був єдним з тых, котры пришли при бомбардованю о жывот якраз в тій вязніці.

Родина успешных дітей

Алексій Ільковіч походить із родини грекокатоліцького священника Іларіона Ільковича і його жены Ірени. Отець в тім часі був парохом у Фулянці, селі недалеко Пряшова, кедь ся Алексій народив.

Інтересным є, же в родині были успешны діти. Найстаршый Николай, педагог, був і довогорічным функціонером і судіюм у атлетіці а на його честь пряшівскы атлеты зроби Меморіал Николая Ільковича в легкой атлетіці.

Другый сын, Діонізії, був якбач найвызначнішым. Быв вызначным фізіком і фізікальным хеміком, котрый написав першый словацькый високошкольскый учебник фізіки, дефіновав Закон поларографії і по його смерти президія Словацькой академії наук зрядила честну плакету, котра несе його мено і є за заслуги у фізікально-хемічных науках. В Братіславі днесь по нім є поменована і улціца.

Алексій народив ся як третій, по нім іщі родічі мали дівку Марію, котра ся вже не дістала на універзітны штудії, бо по Пряшівскім соборі остро протестовала, кедь затримали йї отця – грекокатоліцького священника.

Русиньскый новинарь

Алексій Ільковіч народив ся 20-го апріля 1910-го року. Родічі, як пише і його сын Владимир в споминаній книжці, барз старали ся, жебы діти были усвідомленяма Русинами. І зато Алексій ішов штудувати на Руську гімназію в Пряшові. Інтересовала го лінгвістика, але і наша культура. Ведно з Діонізіїюм почас середньої школы были і членами фольклорного ансамблю.

По матуріті пішов штудувати на Правницьку факулту Карлової універзіты в Празі, но десь в судбі му было записано, же не мав стати правником. В Празі дістав ся до кон-

такту з бывшым чехословацькым премьером Карлом Крамажом і тот мав великий вплив на то, же Ільковіч вирішив стати новинарьом. Політично заміряны статі зачав писати іщі як штудент про партійный часопис Крамажовой партії Народна демокрація, пак права зохабив і зачав інтезивно публікувати. Мав на то і добры фундаменти – комунікувати знав у десятиох языках.

Його талант якбач заинтересовав і колегів новинарів. У 1935-ім році го выбрали за секретаря Союзу підкарпаторуськых новинарів. В тім часі писав про русиньскы газеты, котры выходили, пізніше став і председом Руського клубу 1923, котрый старав ся о ход Руського дому в Пряшові.

Три roky „натвердо“

Цалком добрі розбігнутого молодого новинаря перервав у роботі вырок Крайского суду в Кошыцях. Што зробив, же го у 1937-ім признали виноватым?

Ільковіч ведно з Георгійом Геровскым засновав у Споєных штатах Америки пресагентуру Карус з центром в Нью Йорку. Цільом было інформувати америцькых Русинів о сітуації в середній Европі. Меджі іншым агентура выдавала статі, в котрых критіковали Прагу за то, же не дотримала мірный договор і порушує властну конштитуцію, кедьже не реалізує автономію Підкарпатської Руси, котру обіцяли у 1919-ім році.

Безусловну кару не одсидів цілу. В половині 1938-го року го пропустили на основі аменстії. Но то вже був гектічний час, котрый детально описав у роботі Підкарпаторуська автономія. Іщі в тім часі стигнув засновати з двома приятелями нову газету Карпаторусская Правда і як 28-річний став шефредактором. Цільом новинок было інформувати читателів найвекшых підкарпаторуськых міст о жывоті і діях на Підкарпатю, але так само тискати думку автономії. Але на то вже не была доба.

Мадярьскый період

По Віденьскім арбітражі Мадярьско обсадило і Ужгород і слідовала інтернація вызначнішых політіків, новинарів ці далшых публічных діятелів. Меджі інтернованяма на Ужгородьскім замку знайшов ся і Ільковіч.

Сітуація змінила ся, кедь у 1939-ім році Чехословакия дефінітівно розпала ся і Мадярьско обсадило ціле Підкарпатя. Втогды то вже не была тота мадырьска влада, котры бы Русинам „не дожычила“. Наopak, бісидовали, же то, што Чехы не дали Русинам за 20 років, они їм дають за 24 годин.

І Ільковіч дістав ся на свободу і запропонували му місце диктора в будапештаньскім радію, де мав робити у высыланю про словацьку і русиньську меншыну. І так наступив до радія, но по барз короткім часі пришло скламаня. Пришов на то, же його матеріалы суть цензурованы. Його чехословацькый паспорт вже не був платный, і так пішов на словацькый конзулат, де пожадав о словацьке гражд-

данство і паспорт. До Фулянки ку отцьови вернув ся в май 1940-го року.

Приватный урядник

Коло вітця ся довог не стримав. По двох днях го затримала поліція і знова послали до арешту, тот раз в Лаві. Односины союзників нацистичного Німецька – Словакії і Мадярьска, не были добры і так каждый, хто вернув з Будапешту був „підозрілый“. В Лаві був 7 місяців, выслуховали го, но наконець пустили на свободу. Наперек тому мав поліцейный догляд аж до 13-го августу 1941-го року.

Жыти з новинарьской роботы в тім часі вже не міг. І так собі зачав писати до стовпчїка „професія“, же є „приватный урядник“. Мав скінчены штири семестры права, котры тепер як кебы нашов, бо жыти з зачого треба было. Ільковіч зачав выповнювати різны офіціалны документи, договоры, жадости, з котрыма за ним ходили люди.

У 1942-ім році познакомив ся з Геленов Янічкова, котра в тім часі штудувала в Пряшові на гімназії і походила так само з його родного села. В літі ся повінчали в грекокатоліцькім храмі в Братіславі, і там жыли аж до літа 1944-го року, коли вернули ся назад на выход. В Братіславі народили ся їм двома сынове.

Сталиновы свічки

19-го септембра 1944-го року сидів Алексій Ільковіч у втогды выхыреній пряшівській кавярні Бергер. Ништо не міг знати, же уж не верне домів.

В тім часі проходила разія на антифашистів. Ништо не знать, ці Алексій бісидовав в кавярні по русиньскы або російскы, ці читав новинкы в азбуці і зато го взяли нацисты, або ці реально діяв у протифашистичнім русі, но фактом є, же Гестапо взяло і його і він знова раз знайшов ся в целі. З ньой ся вже нигда не дістав на свободу. Його отець хотів сына дістати з арешту, пішов і за командантом Гестапа, но тот ся не дав зломити і послава отця домів.

20-го децембра 1944-го року по 19.00 год. зачали Совіты бомбардовати Пряшів. Місто як кебы заплавило світло, хоць в тім часі уж была тма. З неба ку землі падали горячі факлі прикапчаны ку падакам, такзваны Сталиновы свічки. Бомбы падали 80 минут. Цільом бомбардованя была і вязніця Гестапа, де сиділи невинны вязні. Будова стала громом про выштыткых людів. Єдним з них був Алексій Ільковіч, котрый мав лем 34 років.

Ільковіч вірив, же по войні верне до Ужгорода і буде продовжувати в новинарьській роботі. Його доля была інша. Хто знать, може бы днесь був знамый як його братя, може бы сьме го знали як вызначного новинаря. Нажаль, про многых зістав лем єднов з анонімных жертв, котры припоминать памятник в Пряшові.

Кажда із жертв мала своє мено, выштыкы мали родину, роботу і їх смерть была цалком несмыселна. О місяць уж був Пряшів освобожденый.

ПЕТРО МЕДВІДЬ

Babička z obce Huta

Nedávno mi babička vyprávěla o svém dětství a dozvěděla jsem se, že pochází z obce Huta pošta Onokovce. Trošku jsem pátrala a našla váš časopis; myslím, že by se babičce moc líbil. Kde je možné ho sehnat? Ještě mne zajímá, jestli se třeba dělají nějaké srazy lidí, pocházejících z této oblasti, moc by se mi líbilo, kdyby si babička mohla třeba s někým takový popovídat o starých časech. Babička je ročník 1937 a strávila na Podkarpatsku své dětství. Jmenuje se Kateřina Szabová.

Petra Vondrova
vondrova@cs.mfcr.cz

vybarvit černobílé fotografie, jsem projel pár fotek z Podkarpatské Rusi od Bohumila Vavrouška a některé se opravdu povedly.

Jirka Kapac

(Pozn. red.: Autorce dopisu jsme už odpověděli, ale pro ostatní zájemce o časopis i naše další aktivity znovu sdělujeme: časopis Podkarpatská Rus je primárně určen členům Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, kteří jej dostávají poštou. Na našich webových stránkách lze dohledat i starší čísla. Jsou tu publikovány také aktuality ze života SPPR, zprávy o našich připravovaných besedách, výstavách, prezentacích knih a dalších aktivitách. Prostřednictvím naší kontaktní adresy se můžete přihlásit i za člena.)

Rozkvetlé obrázky

Pocházím z okolí Mukačeva, ale už delší dobu bydlím v Praze. Chtěl bych si vás přidat do přátel, abych se mohl více dozvědět o činnosti spolku přátel PR a obecně o našem národě v Česku. Možná vás to bude zajímat: pomocí umělé inteligence, která se pokouší

(Pozn. red.: Autor dopisu nám poslal na ukázkou několik skutečně moc pěkných fotografií z kolekce Bohumila Vavrouška, postupně je zveřejníme i když ne barevně. V tomto čísle představujeme aspoň ukázkou. Rádi dodáváme, že pana Kapace taky zaujaly sportovní články Vladimíra Zápotockého, které chce přeložit a publikovat v dalších médiích.)

Doporučuji román Z. M. Kuděje Horalská republika

Mám poznámku k městečku Jasina, přesněji reaguji na příspěvek pana Jana Romana „Huculská rapsodie“ otištěný v časopise Podkarpatská Rus č. 3/2019. Zmiňuje zde místní etnikum - Huculy, kteří povstali po první světové válce válce proti Maďarům a vytvořili na čas Huculskou republiku. Ta byla posléze potlačena rumunským vojskem. Cituje dílo V. Gren-

dži-Donského Od Jasině do Sihoti, kde o těchto událostech psal. Ovšem ten byl veskrze ukrajinofilsky zaměřen. Já bych spíš doporučil román českého spisovatele Z. M. Kuděje - Horalská republika, který si lze vypůjčit v některých knihovnách. Figuruje zde mj. rodina Klorčakových, která patří k předkům spisovatelky Haliny Pawlovské; její členové byli politicky činní i v období Československé republiky. To na upřesnění k Huculům.

Chtěl bych vás ještě požádat o malou inzerci. Vážnému zájemci nabízím originál tisky, které se týkají Podkarpatské Rusi a vyšly za první republiky. Jde o tyto publikace: Matoušek - Podkarpatská Rus, Praha 1924, Kochaný-Goralčuk - Podkarpatská Rus, Praha 1931, mapa Slovensko a Podkarpatská Rus - Šolc 1919. Svou nabídku směřuji především na instituce (muzea, knihovny, spolky atd.). Byl bych rád, kdyby se zájemci ozvali redakci vašeho časopisu.

Josef Furch

P. S.: Chtěl jsem navštívit 4. 12. Prahu, shlédnout výstavu Národního muzea v Památníku Vítkov a zúčastnit se vaší akce Kulatý stůl v DNM. Ale ouha - ve středu je zavřeno...

(Pozn. red.: Je nám líto, že pan Furch nemohl uskutečnit svůj záměr navštívit výstavku v Národním muzeu a zúčastnit se našeho Kulatého stolu. /Proč tam asi měli zavřeno?/ Připomínáme však, že výstava potrvá ještě do 23. února, takže návštěvu může naplánovat také na začátek příštího roku. Což platí i pro ostatní zájemce.)

Nebyli jsme tu v roli vládců

Myslím si, že návštěvníka Podkarpatské Rusi přitahují - pokud jde o přírodní rozmanitost - hlavně poloniny a vysoké horstvo.

Co se týká polonin, jejich rozsah je nevidaný a láká dalekými výhledy. Divám se z té výšky za obzor, až k hranicím, a napadá mě: I když dnes vše směřuje spíše k integraci evropských států, někde jsou země naopak vedeny snahou drobit se a rozdělovat se pod praporem nacionalismu. Přitom je zřejmé, že se můžeme těšit z dlouhotrvajícího míru v Evropě jen díky vzájemným obranným paktům.

Pokud se chcete dostat na vrchol polonin, je výhodné vyhledat si obec Filipec, odtud vede lanovka pod samý vrch Boržavy. Je tu ráj pro lyžaře a východisko pro pěší turistiku. Nablízku je hotelový komplex, kde je možné uplatnit naši kreditní kartu. Kdo si libuje v nekonečných pláních s dalekými výhledy, marně bude kdekoli jinde hledat něco podobného.

Jako užhorodský rodák jsem byl zvědavý na osud hotelu Koruna. Ale je tam vše při starém - budova je stále cudně přikryta plachtou se slibným nápisem „Stavba je připravena pro otevření obchodního domu.“ Já jsem budu vytrvale chodit už jen kvůli tomu, abych se dočkal odhalení budovy, kterou toto město tolik potřebuje.

Příkladem stavební čilosti mohou být Maďari, kteří tu vybudovali památníky na dobu Rakousko-Uherska. Tato neúměrná připomínka zašlé slávy mě často překvapuje: na kdejakém kopci s nádhernou vyhlídkou do kraje najdeš podobné památníky, které jsou ovšem oděny maďarskou vlajkoslávou (viz foto)

Když tak postávám u těchto připomínek celkem nedávné minulosti, napadá mě, že i my bychom se mohli pochlubit svojí někdejší přítomností v této zemi. Nebyli jsme tu však v roli vládců. Zanechali jsme tu díla, kterými se Podkarpatská Rus dodnes chlubí. Se žádným památníkem vděčnosti k ČSR jsme se tu však nesetkali.

V současnosti jsme s Maďary díky EU kamarádi. Nebylo však tomu tak vždycky. Zlověstně nám zní dvojice dat, a to rok 1938 a deset století předtím. Ano, v právě v tu dobu se postavali Uheri o zničení Velkomoravské říše. Zanikl rod Mojmirovců

Rok 1938 byl osudný pro čs. menšinu na Podkarpatské Rusi - rok našeho nuceného odchodu před příchodem Maďarů. Jaký to výsměch dějin! Zatímco Maďari slzí nad následky Trianonu, nám se zdá slůvko revanš priměřené. Myšlenky toho druhu nás napadají zvláště při návštěvě starověkého naleziště v Mikulčicích.

JAN ROMAN

Všem našim čtenářům
a příznivcům přejeme krásné
Vánoce a hodně zdraví,
spokojenosti a radosti
v roce 2020.

Výkonný výbor SPPR
a redakce